

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie
Studijní obor: Demografie se sociální geografii

Iveta Zvoníková

Úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné (Kateřinkách) v letech 1911–1925
Deaths in the Psychiatric hospital Kateřinky in 1911–1925

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alice Velková, Ph.D.

Praha, 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 22. dubna 2021

---

podpis

Poděkování:

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce doc. PhDr. Alici Velkové, Ph.D. za její ochotu, skvělou komunikaci, cenné rady a zejména pak za trpělivost při tvorbě mé bakalářské práce. Zároveň bych ráda poděkovala své rodině a nejbližším za podporu.

Úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné (Kateřinkách) v letech 1911–1925

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá duševně nemocnými lidmi, kteří zemřeli v ústavu pro choromyslné v Praze na počátku 20. století. Cílem práce bylo analyzovat struktury zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné (Kateřinkách) v letech 1911–1925. Analýza byla postavena především na základě dat z matriky zemřelých 1911–1925. Pro komparaci struktury zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné se strukturami zemřelých v Čechách byly využity rakouské statistiky a Demografická ročenka. Struktury zemřelých byly analyzovány běžnými statistickými, demografickými a geografickými postupy, a to z hlediska pohlaví a věku, rodinného stavu, sociálního postavení, místa narození, místa bydliště, diagnóz (příčin úmrtí), délky hospitalizace a sezónnosti úmrtí. Z výsledků analýz bylo zjištěno, že struktura zemřelých v ústavu je velmi specifická od populace zemřelých v Čechách ve všech zkoumaných aspektech.

Klíčová slova: Kateřinky, blázinec, struktura zemřelých, duševní porucha, matrika, 1. sv. válka

Deaths in the Psychiatric hospital Kateřinky in 1911–1925

Abstract

This bachelor thesis deals with mentally ill people who died in Psychiatric hospital in Prague at the beginning of the 20th century. The aim of the thesis was to analyse the structures of the dead in the Psychiatric hospital Kateřinky in 1911–1925. The analysis was built mainly based on data from register of the dead 1911–1925. Austrian statistics and the Demographic Yearbook were used to compare the structure of the dead in Psychiatric hospital with structures of the dead in Bohemia. Structures of the dead were analysed by common statistical, demographic and geographical procedures, in terms of gender and age, marital status, social status, place of birth, place of residence, diagnoses (causes of death), length of hospital stay and seasonality of death. From the results of the analyses, it was found that the structure of dead in the institute is very specific from the population of the dead in Bohemia in all aspects examined.

Keywords: Kateřinky, madhouse, structure of the dead, derangement, register, World War I.

Počet znaků bez mezer: 91 557

OBSAH

Seznam tabulek	6
Seznam obrázků	7
Seznam příloh	8
1 Úvod.....	9
2 Prameny a literatura	11
2.1 Prameny	11
2.2 Literatura.....	12
3 Metody výzkumu práce.....	13
4 Vznik Zemského ústavu pro choromyslné v Čechách.....	17
4.1 Historický vývoj Kateřinek.....	17
4.2 Bedřich Smetana – slavný pacient kliniky	20
5 Analýza zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné v letech 1911–1925.....	21
5.1 Struktura zemřelých podle pohlaví a věku.....	22
5.2 Struktura zemřelých podle rodinného stavu.....	26
5.3 Struktura zemřelých podle sociálního postavení.....	32
5.4 Struktura zemřelých podle místa narození.....	39
5.5 Struktura zemřelých podle místa bydliště.....	41
5.6 Struktura zemřelých podle diagnóz (příčin úmrtí).....	44
5.7 Struktura zemřelých podle délky hospitalizace.....	52
5.8 Struktura zemřelých podle sezónnosti úmrtí.....	54
6 Závěr.....	57
Seznam použitých pramenů	59
Seznam použité literatury.....	60
Přílohy	62

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 – Zemřelí v ústavu podle pohlaví a věku, 1911–1925	22
Tab. 2 – Zemřelí v ústavu podle pohlaví a věku, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925.....	23
Tab. 3 – Průměrný počet zemřelých v ústavu podle pohlaví, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925	23
Tab. 4 – Podíl zemřelých v Ústavu choromyslných na zemřelých v Praze, 1910/11 a 1920.....	26
Tab. 5 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle rodinného stavu, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925	28
Tab. 6 – Průměrný počet zemřelých nad 15 let v ústavu, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925	28
Tab. 7 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle profesních/sociálních skupin, 1911–1925	32
Tab. 8 – Zemřelí pracovníci nad 15 let ve státní a jiné veřejné správě v ústavu, 1911–1925.....	33
Tab. 9 – Zemřelí nad 15 let v ústavu zařazení do kategorie „Ostatní povolání“, 1911–1925.....	34
Tab. 10 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle profesních skupin, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925 ...	35
Tab. 11 – Zemřelí podle profesních/sociálních skupin v ústavu (1911) a Čechách (1910)	37
Tab. 12 – Zemřelí nad 15 let podle profesních/sociálních skupin v ústavu (1920) a Čechách (1920).....	38
Tab. 13 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějšího místa narození, 1911–1925	39
Tab. 14 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějšího místa bydliště, 1911–1925	42
Tab. 15 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějších diagnóz, 1911–1925	45
Tab. 16 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle 9 nejčastějších diagnóz, 1911 a 1920	47
Tab. 17 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějších příčin úmrtí, 1911–1925.....	48
Tab. 18 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle délky hospitalizace, 1911–1925	52

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 – Vývoj počtu zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné, 1911–1924	21
Obr. 2 – Zemřelí nad 15 let podle věku v ústavu (1911) a Čechách (1910, 1911)	24
Obr. 3 – Zemřelí nad 15 let podle věku v ústavu (1920) a Čechách (1920)	24
Obr. 4 – Zemřelí muži nad 15 let podle věku v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920	25
Obr. 5 – Zemřelé ženy nad 15 let podle věku v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920	25
Obr. 6 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle rodinného stavu, 1911–1925	26
Obr. 7 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví, věku a rodinného stavu, 1911–1925	27
Obr. 8 – Zemřelí nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu (1911) a Čechách (1910)	29
Obr. 9 – Zemřelí nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu (1920) a Čechách (1920)	30
Obr. 10 – Zemřelí muži nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920	31
Obr. 11 – Zemřelé ženy nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920	31
Obr. 12 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a profesních skupin, 1911–1925	34
Obr. 13 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a profesních skupin, 1911–1913	36
Obr. 14 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a profesních skupin, 1919–1925	36
Obr. 15 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa narození v jednotlivých částech Prahy, 1911–1925 ...	40
Obr. 16 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa narození, 1911–1925	41
Obr. 17 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa bydliště v jednotlivých částech Prahy, 1911–1925	43
Obr. 18 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa bydliště, 1911–1925	43
Obr. 19 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a nejčastějších diagnóz, 1911–1925	46
Obr. 20 – Vývoj zemřelých nad 15 let v ústavu s progresivní paralýzou a demencí, 1911–1925	47
Obr. 21 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a nejčastějších příčin úmrtí, 1911–1925	49
Obr. 22 – Vývoj zemřelých nad 15 let v ústavu na tuberkulózu a zápal plic, 1911–1925	49
Obr. 23 – Zemřelí podle vybraných příčin úmrtí v ústavu (1911) a Čechách (1910)	50
Obr. 24 – Zemřelí podle vybraných příčin úmrtí v ústavu (1920) a Čechách (1920)	51
Obr. 25 – Zemřelí muži podle vybraných příčin úmrtí v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920	51
Obr. 26 – Zemřelé ženy podle vybraných příčin úmrtí v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920	52
Obr. 27 – Zemřelí nad 15 let podle hospitalizace do 1 roku od přijetí do ústavu, 1911–1925	53
Obr. 28 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle sezónnosti úmrtí, 1911–1925	54
Obr. 29 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a sezónnosti úmrtí, 1911–1925	54
Obr. 30 – Zemřelí nad 1 rok podle sezónnosti úmrtí v ústavu (1911) a Čechách (1910)	55
Obr. 31 – Zemřelí nad 15 let podle sezónnosti úmrtí v ústavu (1920) a Čechách (1920)	55

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Bývalý klášter sv. Kateřiny	62
Příloha 2 – Nový dům, česká a německá psychiatrická klinika	62
Příloha 3 – Pracující nemocní	63
Příloha 4 – Areál Zemského ústavu pro choromyslné v roce 1909–1914 a dnes.....	63

Kapitola 1

Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje duševně nemocným lidem, kteří zemřeli v ústavu pro duševně choré na počátku 20. století. Práce se soustředí na první založený ústav pro duševně choré v Čechách, tedy Zemský ústav pro choromyslné v Praze. Tento ústav byl z počátku jen pro šílence a okolí nebezpečné, ale postupem času se s rostoucí kapacitou mohly do ústavu dostávat osoby, které nemusely být nutně šílené nebo okolí nebezpečné. Cílem práce je poodkrýt strukturu osob, které v tomto ústavu zemřely.

Tato práce má za cíl analyzovat struktury zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné (Kateřinkách) v letech 1911–1925. Analýza je postavena především na základě dat z matriky zemřelých 1911–1925. Matrika zemřelých Zemského ústavu pro choromyslné je odlišná od běžné úmrtní matriky, protože struktura osob, která v ústavu zemřela, je velmi specifická. Jedná se o vzorek obyvatelstva, který je abnormální od populace zemřelých v Čechách. V Zemském ústavu pro choromyslné pobývaly děti jen zřídka, a proto je v práci upuštěno od dětské složky. Z tohoto důvodu nelze populaci zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné vztahovat k celkové populaci zemřelých v Čechách. Zemřelí v Ústavu choromyslných jsou analyzováni podle různých stanovených kritérií a následně srovnáváni se situací v Čechách. Významnými zdroji dat pro komparaci se situací v Čechách jsou pak rakouské statistiky za rok 1910 a 1911 a Demografická ročenka roku 1920.

Z matričních údajů byla zpracována metodou úplné neanonymní excerpcce databáze, která obsahuje více než 3000 záznamů týkající se zemřelých osob v Zemském ústavu pro choromyslné během sledovaného patnáctiletého období. Tyto záznamy jsou velmi detailní, neboť obsahují množství osobních údajů, které byly matrikou evidovány. Jednalo se o více jak 18 sledovaných údajů o každém jedinci (např. věk, rodinný stav, náboženské vyznání apod.).

Jde o práci průkopnickou, neboť se doposud nikdo zemřelými v tomto typu ústavu nezabýval. Chaloupková (2008 a 2010) se ve svých pracích sice zabývá Zemským ústavem pro choromyslné, ale soustředí se především na teoretická východiska jako jsou historie, správa a fungování ústavu. Ve svých pracích také popisuje pacienty Zemského ústavu pro choromyslné. Ačkoliv se nezabývá zemřelými v ústavu, nýbrž celkově pacienty, bude v mé práci často odkazováno na ony práce Chaloupkové, protože mají k této problematice nejbližší. Téma této práce bylo vybráno právě kvůli nezpracovanosti tématu, a také pro málo dostupných a zpracovaných publikací o Zemském

ústavě pro choromyslné. Zároveň byla tato práce vybrána pro obecnou nedostupnost dat z válečného období, tedy 1. sv. války.

Tato práce je členěna celkem do šesti kapitol. První kapitoly jsou věnovány teoretickým východiskům práce jako jsou použité prameny a literatura, metody výzkumu práce a vývoj Zemského ústavu pro choromyslné od jeho vzniku do počátku 20. století. Do čtvrté kapitoly „Vznik Zemského ústavu pro choromyslné v Čechách“ byl zahrnut i slavný pacient kliniky, Bedřich Smetana, který v tomto ústavu zemřel. Pátá kapitola s názvem „Analýza zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné v letech 1911–1925“ je stěžejní kapitolou práce. Tato kapitola je rozdělena do 8 dílčích podkapitol, ve kterých jsou zemřelí v ústavu analyzováni podle pohlaví a věku, rodinného stavu, sociálního postavení, místa narození, místa bydliště, diagnóz (příčin úmrtí), délky hospitalizace a sezónnosti úmrtí. Poslední, v pořadí šestá kapitola, práci uzavírá a shrnuje nejzásadnější výsledky a závěry.

Hlavním cílem této bakalářské práce je analyzovat strukturu osob, které zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné (Kateřinkách) v letech 1911–1925. Na této myšlence je postavená celá analytická část práce. Během sledovaného patnáctiletého období (1911–1925) však došlo k několika událostem, které ovlivňovaly celkové úmrtnostní poměry a mohly tedy ovlivnit i strukturu zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné. Jedná se zejména o 1. sv. válku, která probíhala v letech 1914–1918, a následně Španělskou chřipku, která vypukla na konci války a ve velkém přetrvávala až do roku 1920. Z tohoto kontextu plynou první dvě hypotézy této práce.

Hypotézy:

- Struktura zemřelých v ústavu byla ovlivněna 1. sv. válkou.
- Struktura zemřelých v ústavu byla ovlivněna Španělskou chřipkou.
- Vyšší podíl zemřelých osob pocházel z nižších sociálních sfér.

Kapitola 2

Prameny a literatura

2.1 Prameny

Hlavním zdrojem dat této bakalářské práce je matrika zemřelých 1911–1925 Zemského ústavu pro choromyslné (Kateřinky). Matrika zemřelých 1911–1925 je uložena ve Sbírce matrik Archivu hlavního města Prahy (dále AHMP). Tato matrika je také kompletně zdigitalizována a lze ji nalézt na stránce Archivního katalogu – Archivu hlavního města Prahy (AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925).

Matrika zemřelých 1911–1925 obsahuje zemřelé v Zemském ústavu pro choromyslné od 1. ledna roku 1911 do 1. září roku 1925. Jedná se tak o pramen z předválečného období, období 1. sv. války a období poválečného (počátek První republiky). Data z 1. sv. války jsou unikátní, neboť celková data za naše území z válečného období chybí a musí být pomocí složitých metod odhadována. Ačkoliv populaci zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné nelze vztáhnout k celkové populaci, je možné ze změny situace před a po válce vyzpozorovat určitý trend.

Do konce roku 1918 byl psaním matriky pověřen farní úřad u sv. Apolináře, který měl na starosti porodnici u sv. Apolináře, Všeobecnou nemocnici a Ústav choromyslných. Od 1. ledna roku 1919 byl založen samostatný matriční úřad v Ústavě choromyslných. Matrika zemřelých 1911–1925 byla psána v obou zemských jazycích, a to dle národnosti hospitalizovaného (AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925, úvod).

Co se týče zemřelých vojnů v ústavu během války (1914–1918), ti sem byli zpravidla převáženi z posádkové nemocnice č. 11 v Praze II. na Karlově náměstí. Vojíní zemřelí v Zemském ústavu pro choromyslné byli zároveň zaevídováni s řadovým číslem do své posádkové matriky zemřelých. Často však docházelo k tomu, že někteří vojíní nebyli v posádkové matrice zemřelých vůbec zaznamenáni. Z tohoto důvodu je také matrika zemřelých 1911–1925 Zemského ústavu pro choromyslné jedinečným zdrojem dat zemřelých vojnů v ústavu (AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925, str. 138).

Dalším důležitým zdrojem dat jsou rakouské statistiky. Roku 1912 byl vydán „Pohyb obyvatelstva království a zemí zastoupených v císařské radě v roce 1910“ (Österreichische Statistik, 1912), který byl v práci použit pro komparaci zemřelých v Ústavu choromyslných se zemřelými v Čechách. O rok později byl pak vydán „Pohyb obyvatelstva království a zemí

zastoupených v císařské radě v roce 1911“ (Österreichische Statistik, 1913), který byl opět použit pro srovnání zemřelých v ústavu se zemřelými v Čechách. Oba prameny jsou plně zdigitalizovány a možno je nalézt na stránkách Rakouské národní knihovny.

Nepostradatelným zdrojem dat je také Demografická ročenka z roku 1920, která byla v této práci použita pro komparaci zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné za rok 1920 se zemřelými v Čechách téhož roku. Toto pramenné dílo bylo vydáno Českým statistickým úřadem (dále ČSÚ) v roce 2006 a lze ho tedy nalézt na stránkách Českého statistického úřadu pod názvem „Demografické ročenky (pramenná díla) 1929–1919“ (ČSÚ, 2006).

2.2 Literatura

Stěžejní literaturou této bakalářské práce je *Paginae historiae*: sborník Národního archivu vydaný v roce 2010, konkrétně pak studie „Zemský ústav pro choromyslné v Praze v letech 1791–1886“ od Petry Chaloupkové. Chaloupková ve své studii sleduje historii Zemského ústavu pro choromyslné od jejího vzniku až do roku 1886. Autorka ve své práci popisuje jak administrativní, tak i stavební vývoj ústavu. Také se zabývá osudy určitých osobností, zejména pak dr. Josefem Riedlem, který měl zásadní vliv na rozvoj instituce. V neposlední řadě se Chaloupková věnuje správním systémem instituce, personálem, budovami a použitými metodami na pacientech. Studie od Petry Chaloupkové se stala v této práci podstatným zdrojem informací a zajímavostí.

Mezi stěžejní literaturu lze zařadit i práci Frabši a Heverocha z roku 1926. Frabša a Heveroch se ve své práci zabývali Zemskými ústavu pro choromyslné v Čechách. Kniha je velmi obsáhlá a zahrnuje spousty fotografií a plánků ústavů v Čechách. Kniha je kompletně zdigitalizována a lze ji nalézt na stránkách Národní lékařské knihovny. Práce Frabši a Heverocha se stala základem podkapitoly „Historický vývoj Kateřinek“.

Co se týče základní literatury, nelze opomenout ani diplomové práce „Správa a fungování Zemského ústavu pro choromyslné v Praze v letech 1791–1886“ od Petry Chaloupkové a „Duševní choroba v počátcích institucionalizace psychiatrie v Čechách na přelomu 19. a 20. století“ od Kateřiny Kramolišové. Dalším důležitým zdrojem z hlediska historického kontextu sledovaného období je kniha od Fialové a kol. „Dějiny obyvatelstva českých zemí“ z roku 1998.

Za zmínku stojí také kniha Laury Spinney „Bledý jezdec: Španělská chřipka roku 1918 a jak změnila svět“, která byla vydána roku 2017. Práce Spinney poskytuje zajímavé informace o chřipkové pandemii z let 1918–1920. Ve stejném duchu je i práce Haralda Salfellnera „Pandemie španělské chřipky 1918/19 se zvláštním zřetelem na České země a středoevropské poměry“, která byla vydána v stejném roce jako kniha Laury Spinney. Obě práce poskytly pozoruhodné informace do podkapitoly „Struktura zemřelých podle diagnóz (příčin úmrtí)“.

Kapitola 3

Metody výzkumu práce

Hlavním zdrojem dat, jak již bylo výše uvedeno, je matrika zemřelých 1911–1925 Zemského ústavu pro choromyslné (Kateřinky). I přes to, že je úmrtní matrika kompletně zdigitalizována, bylo potřeba provést excerpci dat. Celá matrika zemřelých byla tedy přepsána do statistického programu MS Excel. Jelikož matrika zemřelých byla psána v obou zemských jazycích, a to dle národnosti hospitalizovaného, bylo potřeba převést německá jména vsí, měst a okresů na česká. Pro překlad byl využit „Ortslexikon der böhmischen Länder 1910–1965“ (Sturm, 1995). V matrice zemřelých 1911–1925 byly rovněž psány některé názvy diagnóz/onemocnění a příčin úmrtí v latinském jazyce. I tyto názvy musely být pro účely zpracování dat přeloženy do českého jazyka.

Pro každou osobu, která zemřela v Zemském ústavu pro choromyslné mezi lety 1911–1925, bylo z úmrtní matriky vypsáno několik osobních údajů, z nichž některé byly v následujících podkapitolách analyzovány. Jednalo se o tyto osobní údaje:

- datum narození
- datum úmrtí
- jméno a příjmení
- pohlaví
- věk
- rodinný stav
- náboženské vyznání
- profesní/sociální postavení ve společnosti
- místo narození
- okres narození
- místo příslušnosti
- okres příslušnosti
- místo, popřípadě ulice a č.p. bydliště
- okres bydliště
- diagnóza (onemocnění)
- hlavní příčina úmrtí
- datum hospitalizace do ústavu

Největším problémem byla při přepisu dat čitelnost údajů, protože u některých osob byly v pozdějších dobách údaje přepsány, či dokonce přeškrtnuty. Dalším velkým nedostatkem matriky zemřelých 1911–1925 byla neúplnost dat. Jelikož je matrika zemřelých katolická, u většiny osob jiného než katolického vyznání chyběl údaj o věku, bydlišti, profesním/sociálním postavení ve společnosti apod. U Židů často nebylo vyplněno v matrice nic jiného kromě datumu úmrtí a jména a příjmení osoby. U válečných zajatců zase často chyběl údaj o místu/okresu narození nebo místu/okresu příslušnosti.

Kvůli tomu, že ne pro všechny osoby byly známy kompletní údaje, musela být v každé podkapitole po přepsání matriky, z celkového počtu úmrtí v ústavu (tj. 3206), vytyčena skupina osob, která byla následně analyzována. V každé podkapitole bylo počítáno pouze s těmi zemřelými, u kterých byly informace kompletní z hlediska daného analyzovaného jevu. Také ve všech podkapitolách, pokud nebylo uvedeno jinak, bylo upuštěno od dětské složky, protože děti se dostávaly do Ústavu choromyslných jen zřídka a výsledky analýz by tak byly zkresleny.

V jednotlivých podkapitolách bylo celé sledované patnáctileté období rozděleno na tři po sobě jdoucí etapy, které spolu byly srovnávány. První etapou bylo období předválečné, kdy do analýzy vstupovali zemřelí v letech 1911–1913. Druhou etapou bylo období válečné (1. sv. válka), tedy zemřelí mezi lety 1914–1918. Poválečné období bylo třetí a poslední etapou, zde byly analyzovány osoby, které zemřely v letech 1919–1925.

Jak již bylo výše uvedeno, matrika zemřelých 1911–1925 byla vyhotovena od 1. ledna roku 1911 do 1. září roku 1925. Je tedy patrné, že rok 1925 není kompletní. V podkapitolách bylo počítáno, pokud nebylo uvedeno jinak, se všemi zemřelými za rok 1925. Poválečná etapa byla tedy tvořena zemřelými v období od 1. ledna roku 1919 do 1. září roku 1925. Při výpočtech průměrů za jednotlivé etapy bylo zohledněno, že rok 1925 není kompletní, ale že je složen pouze z prvních osmi měsíců (tj. 2/3 roku).

Aby bylo možné upozorovat z matriky zemřelých 1911–1925 určité trendy ze změny situace před 1. sv. válkou a po ní, byl pro komparaci vybrán ze sledovaného období 1911–1925 rok 1911 a rok 1920. Rok 1911 byl vybrán kvůli vyhotovení matriky zemřelých až od tohoto roku. Rok 1920 byl pak vybrán jako první poválečný rok, který nebyl výrazně ovlivněn válkou (rok 1919 lze považovat za rok přechodný).

Pro komparaci struktury zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné se strukturami zemřelých v Čechách byly využity rakouské statistiky a demografická ročenka. Vzhledem k tomu, že rakouská statistika za rok 1911 neumožňuje takové třídění zemřelých (z důvodu vydání statistiky v „Nové řadě 1910–1915“) jako rakouská statistika za rok 1910, byli zemřelí v Zemském ústavu pro choromyslné z roku 1911 srovnáváni ve všech podkapitolách se zemřelými v Čechách v roce 1910. Učinění tohoto zásadního kroku má své odůvodnění. V první podkapitole analytické části bylo provedeno srovnání věkové struktury zemřelých v Čechách za roky 1910 a 1911, z něhož vyplynulo, že k žádné podstatné změně v těchto dvou letech nedošlo, takže takový postup nebude znamenat zkreslení. Na základě toho bylo rozhodnuto o použití rakouských statistik pro Čechy za rok 1910, nikoliv za rok 1911. Komparace za rok 1920 pak byla uskutečněna na základě Demografické ročenky 1920.

V kapitole „Analýza zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné v letech 1911–1925“ byly v jednotlivých podkapitolách osoby analyzovány z hlediska pohlaví a věku, rodinného stavu,

sociálního postavení, místa narození, místa bydliště, diagnóz (příčin úmrtí), délky hospitalizace v ústavu a sezónnosti úmrtí.

Největším úskalím podkapitoly „Struktura zemřelých podle sociálního postavení“ bylo zařazení zemřelých do profesních/sociálních skupin. Profesní/sociální skupiny byly převzaty z Demografické ročenky roku 1920. Důvodem pro převzetí profesních/sociálních skupin byla zejména snadná porovnatelnost dat ze Zemského ústavu pro choromyslné s daty za Čechy. Profesní/sociální skupiny nemohly být převzaty z rakouské statistiky za rok 1910, neboť údaje za zemřelé za rok 1920 byly méně podrobné. Z tohoto důvodu bylo potřeba nasčítat dohromady některé profesní/sociální skupiny z rakouské statistiky za rok 1910, aby byla možná komparace Čech roku 1910 s rokem 1920.

Bylo potřeba nasčítat čtyři kategorie. Jednalo se o kategorii „Zemědělství a lesnictví“, která byla složena z farmářů, dalších nezávislých zemědělců, zaměstnanců ve stálé službě v rámci zemědělství a denních námezdních pracovníků v zemědělství. Skupina „Doprava a živnost dopravní“ byla nasčítána z pracovníků v dopravních společnostech, pomocného personálu v dopravě a dopravních úředníků. Skupina „Domácí služebnictvo“ byla složena ze sluhů a osob vykonávajících práci různého druhu. Poslední skupina „Osoby žijící z rent a podpor“ byla nasčítána z důchodců, výměnkářů a příjemců almužny.

Matrika zemřelých 1911–1925 zachycovala celkem tři typy adres, a to adresu narození, adresu domovské příslušnosti a adresu současného bydliště. Všechny tři adresy byly evidovány v podobě místa + okresu. V podkapitole „Struktura zemřelých podle místa narození“ byly analyzovány zemřelé osoby v ústavu podle adresy narození a v podkapitole „Struktura zemřelých podle místa bydliště“ pak byly analyzovány osoby podle adresy současného bydliště. V této práci nebylo pro zjednodušení pracováno s domovskou příslušností. V obou zmíněných podkapitolách byly analyzovány tehdejší okresy, přičemž bylo vycházeno z matričních údajů (tj. byla přebrána informace z matriky zemřelých a nebylo ověřováno, zda místo narození/bydliště skutečně patřilo do okresu, který matrika uvádí).

V podkapitole s názvem „Struktura zemřelých podle diagnóz (příčin úmrtí)“ byly analyzovány nejčastější diagnózy/onemocnění a příčiny úmrtí. V matrice zemřelých 1911–1925 byla kolonka „Nemoc, příčina úmrtí“, kam byla zaevidována diagnóza, se kterou byl pacient hospitalizován do ústavu a příčina úmrtí, na kterou podlehl. Problém však nastal, když u zemřelého nebyla diagnóza a příčina úmrtí vyplněna. To bylo vyřešeno vyražením daného zemřelého z analýzy. Další problém nastal, když u zemřelého bylo zaevidováno více příčin úmrtí (např. zápal plic a zároveň podvýživa). V tomto případě byla u zemřelého analyzována ta příčina úmrtí, která byla napsána v úmrtní matrice na prvním místě, protože se lze domnívat, že se jednalo s největší pravděpodobností o hlavní příčinu úmrtí. Vedlejší příčiny úmrtí nebyly analyzovány.

Rozbor zemřelých byl založen na běžných postupech demografické a geografické analýzy a také na jednoduchých postupech deskriptivní statistické analýzy. Geografických postupů bylo užito zejména v podkapitole „Struktura zemřelých podle místa narození“ a „Struktura zemřelých podle místa bydliště“, kde byly použity kartodiagramy znázorňující absolutní počet zemřelých osob starších 15 let v Zemském ústavu pro choromyslné podle okresu narození/bydliště.

Co se týče deskriptivní statistické analýzy, jinak řečeno popisné statistiky, v práci se objevují ve velké míře absolutní a relativní četnosti. Relativní četnost v kontextu práce vyjadřuje podíl

počtu zemřelých na celkovém souboru analyzovaných, nejčastěji vyjádřený v procentech (Řezanková a Löster, 2013, str. 12). Dalšími nejčastějšími metodami popisné statistiky byly míry polohy jako je minimum, maximum a aritmetický průměr. V podkapitole „Struktura zemřelých podle diagnóz (příčin úmrtí)“ byly pro lepší interpretaci vybraných diagnóz a příčin úmrtí použity rovněž klouzavé průměry. Cyhelský (1981, str. 317) uvádí, že tyto průměry vyhladí (vyrovnají) časovou řadu nahrazením empirických hodnot hodnotami vyrovnávacími, z nichž každá se vypočítává jako prostý aritmetický průměr určitého počtu hodnot, které ji bezprostředně předcházejí a následují. Časovou řadu klouzavých průměrů lze vyjádřit také vzorcem:

$$Y_j = \frac{y_{j-m} + y_{j-m+1} + \dots + y_{j-1} + y_j + y_{j+1} + \dots + y_{j+m-1} + y_{j+m}}{2m + 1}$$

kde Y_j označuje příslušný klouzavý průměr a y_j značí vyrovnávanou hodnotu časové řady, přičemž m značí délku klouzavého průměru (Cyhelský, 1981, str. 318). Čím je hodnota délky klouzavého průměru větší, tím je časová řada „hladší“ (Řezanková a Löster, 2013, str. 34).

V práci byla stanovena délka klouzavého průměru na tři roky, neboť lichý interval je jednodušší pro výpočet, a zároveň tento interval stačil pro vyhlazení časové řady natolik, aby ji bylo možné interpretovat z hlediska trendu.

Kapitola 4

Vznik Zemského ústavu pro choromyslné v Čechách

Péči o chudé a nemocné se původně věnovaly tzv. špitály, což byla církevní a v novověku též i vrchnostenská či městská zařízení. Tyto špitály spočívaly v křesťanských základech a jejich správa byla zčásti omezená, neboť prvotně byli do špitálů přijímáni chudí a nemocní, kteří se prokázali nadačním nárokem na přijetí. Až poté byly přijímány osoby duševně choré, které ve špitálech tvořily poměrně malé zastoupení (Fictumová, 2007, str. 103).

První státní ústavy v Čechách vznikají za vlády císaře Josefa II, tedy až ve druhé polovině 18. století. Vůbec prvním ústavem byl ústav sirotčí, založený v roce 1783 v Praze. O rok později byl založen všeobecný ústav pro chudé, o další 2 roky později ústav pro hluchoněmé. V roce 1789 byla založena obecná porodnice a konečně roku 1790 obecná nemocnice spolu s blázincem, který byl určen zejména pro šílence a okolí nebezpečné (Frabša a Heveroch, 1926, str. 18–19).

Založení Všeobecné nemocnice spolu s oddělením pro osoby duševně choré znamenalo zásadní a revoluční krok v oblasti medicíny a veřejné péče. Rok 1790 v českých zemích lze považovat za rok, kdy začala skutečné péče o duševně choré, neboť byl zřízen první Ústav pro choromyslné v Čechách (Kramolišová, 2010, str. 29).

4.1 Historický vývoj Kateřinek

O vybudování Všeobecné nemocnice spolu s blázincem se jednalo už v roce 1785. Existovaly různé návrhy na její umístění. Jedním z návrhů bylo umístit nemocnici do kláštera na Karlově, porodnici do domu u sv. Apolináře a blázinec do bývalého kláštera u sv. Kateřiny (viz Příloha 1). Z tohoto důvodu se někdy také Ústav pro choromyslné v Praze zkráceně označuje „Kateřinky“. Všeobecná nemocnice byla nakonec umístěna do bývalého ústavu šlechticů u sv. Andělů na tehdejší Dobyčím trhu, tedy dnešním Karlově náměstí (Chaloupková, 2010, str. 68).

Všeobecná nemocnice spolu s oddělením pro duševně choré byla oficiálně otevřena na začátku ledna roku 1791 a jejím zřizovatelem byl panovník, respektive nejvyšší zemský úřad, České gubernium. Ústav choromyslných byl také často nazýván německými pojmy „Irrenhaus“ nebo hanlivěji „Tollhaus“, což v českém překladu znamená „Blázinec“. Ústav choromyslných

byl úzce spjat se Všeobecnou nemocnicí, neboť byl její součástí. Z toho důvodu byl personál Všeobecné nemocnice zároveň personálem Ústavu choromyslných a naopak. Ředitel Všeobecné nemocnice stál v čele Ústavu choromyslných a vrchní nemocniční lékař stál v čele ústavu z hlediska lékařské funkce (Chaloupková, 2008, str. 23).

V prvním roce svého působení byl Ústav choromyslných schopen pojmout pouhých 57 osob duševně chorých, přičemž byli umístěni vždy dva nemocní v jedné místnosti. V každé této místnosti byl záchod a pevná dřevěná postel, která byla připevněná k podlaze. Okna a dveře ústavu byla opatřena mřížemi ze železa. Cihlami byly vydlážděny chodby, kde na obou koncích chodby byla kamna, která vytápěla chodbu samotnou a všechny místnosti nemocných. Na chodbě byla také vana na umývání a dvě nádoby s pitnou vodou. Z tohoto popisu je patrné, že se ani tak nejednalo o léčebný ústav jako spíš o jakési vězení (Frabša a Heveroch, 1926, str. 103–104).

Osoby duševně choré byly do budovy ústavu umisťovány dle pohlaví. Muži byli umístěni v dolním patře budovy, ženám patřilo patro prostřední. Muži a ženy spolu byli umístěni v horním patře budovy, přičemž byli odděleni železnou mříží uprostřed chodby. Neexistovalo, aby muži a ženy společně sdíleli jednu chodbu, natož jeden pokoj (Frabša a Heveroch, 1926, str. 104).

Poplatky za ošetření tvořily největší část příjmů ústavu, přičemž jednotliví pacienti byli rozděleni do tří tříd podle možnosti placení. Jednotlivé třídy se od sebe odlišovaly komfortem. První třída byla charakteristická lepším vybavením pokoje včetně lůžkovin, vlastním pokojem s opatrovníkem a kvalitnější stravou včetně příjemnějšího nádobí. Za tuto třídu nemocný zaplatil při vzniku nemocnice 40 krejcarů denně. Následující třída se lišila od první třídy zejména počtem nemocných na jednom pokoji. Ve druhé třídě bylo tři až šest nemocných na jednom pokoji, kde měli jednoho společného opatrovníka. V lůžkovinách oproti první třídě nebyl rozdíl, ale strava byla o něco prostší. Za tuto třídu nemocný zaplatil při vzniku nemocnice 20 krejcarů denně. Třetí a poslední třída byla charakteristická skromnou stravou a lůžkovinami. Pacienti byli v pokoji po šesti až dvaceti lidech a samostatný pokoj dostal nemocný pouze v takovém případě, kdy se musel izolovat od ostatních pacientů. Za třetí třídu nemocný zaplatil při vzniku nemocnice 10 krejcarů denně. Částka za pobyt v ústavu se v jednotlivých třídách během následujících let logicky zvyšovala (Chaloupková, 2008, str. 26–27).

Jak uvádí ve své práci Frabša a Heveroch (1926, str. 106–107), oddělení pro osoby duševně choré v rámci Všeobecné nemocnice rychle přestalo stačit, a to především kvůli nedostatku míst. Roku 1822 byla získána nová budova vedle kláštera sv. Kateřiny a roku 1826 rozsáhlé pozemky příslušící klášteru sv. Kateřiny. Chaloupková (2010, str. 70) uvádí jako další milník vývoje Kateřinek rok 1829, kdy byl přidělen ústavu samostatný primář a jeho asistent. Tento krok pomalu vedl k osamostatnění ústavu a zkvalitnění péče o duševně choré, neboť se primář s asistentem věnovali pouze Ústavu choromyslných.

Prvním primářem ústavu byl krátce dr. Josef Pelikán (1825–1829), který byl vystřídán dr. Karlem Damianem Schorffem (1829–1832). Nelze také opomenout druhého asistenta Ústavu choromyslných v pořadí, dr. Josefa Riedla (1836–1851), který se později stal ředitelem ústavu a jednou z nejvýraznějších osobností působící v Zemském ústavu pro choromyslné v Praze (Chaloupková, 2008, str. 24–25).

Roku 1841 byl klášter sv. Kateřiny rekonstruován a věnován ústavu. V témže roce byl Ústav choromyslných schopen pojmout 250 pacientů, kapacita se tedy zvýšila od svého vzniku

o téměř 200 volných míst (Chaloupková, 2010, str. 75). Nové prostory opět brzo nestačily, a tak bylo nutné postavit novou budovu léčebného oddělení. V roce 1844 byla stavba dokončena a o necelé dva roky později se stal ústav zcela samostatným s ředitelem-lékařem v čele, který byl podřízen zemskému guberniu (Frabša a Heveroch, 1926, str. 107). Budova se nachází u kláštera sv. Kateřiny a dodnes se označuje jako „Nový dům“ (viz Příloha 2). Ústav pro choromyslné se díky nové budově, která pojmul celkem 150 nemocných, stal jedním z nejmodernějších vůbec v Evropě. Zásluha z velké části patří již zmíněnému tehdejšímu primáři Josefu Riedlovi, který v ústavu zavedl řadu nových léčebných postupů a metod (Chaloupková, 2010, str. 76–77).

Roku 1850 byl koupen klášter řádu Servitů i s rozsáhlou zahradou ve Slupech pro účely hospodářství ústavu. Nemocní mohli pracovat ve volné přírodě a obhospodařovat půdu (viz Příloha 3). Jednalo se o vůbec první zařízení svého druhu, kdy duševně nemocní pracovali ve volné přírodě (Frabša a Heveroch, 1926, str. 107).

Frabša a Heveroch (1926, str. 113) uvádí, že důsledkem pro zlepšování umístění nemocných a rozšiřování kapacit bylo roku 1869 založení ústavu pro choromyslné v Kosmonosech. Stávající kapacity nebyly stále dostatečné, a tak roku 1875 byla upravena „Stará porodnice“ u sv. Apolináře na další oddělení Ústavu choromyslných. Téhož roku měl Ústav pro choromyslné v Praze svůj největší rozsah. Chaloupková (2010, str. 94) uvádí čtyři oddělení, které v té době spadaly pod Ústav choromyslných v Praze. Jednalo se o tato oddělení: pečovatelský ústav v klášteře sv. Kateřiny, léčebný ústav v Novém domě, pobočka Na Slupi a porodnice u sv. Apolináře.

Kromě ústavu pro choromyslné v Kosmonosech vznikaly mimo Prahu i další ústavy pro choromyslné, například roku 1880 v Dobřanech, roku 1892 v Horních Bečkovících nebo roku 1905 v Bohnicích (Frabša a Heveroch, 1926, str. 113).

Na pražské univerzitě se pořádaly přednášky s názvem Teoretická psychiatrie či Psychiatrie. V roce 1882 došlo k rozdělení pražské univerzity na českou a německou část, kdy pedagogové měli na výběr, na které ze škol chtějí působit. O čtyři roky později došlo ke zřízení samostatné české a německé psychiatrické kliniky (Nosková, 2020, str. 34). Hlaváčková (2004, str. 109) popisuje nesoulad mezi českou a německou stranou o umístění kliniky v nejlepší části ústavu – v Novém domě. Nakonec bylo dohodnuto, že obě kliniky budou působit v Novém domě, přičemž německá klinika dostala patro a česká klinika přízemí budovy. Z výše uvedeného popisu je zřejmé, že umístění klinik do jedné budovy nebylo zcela vyhovující, a docházelo k časté kritice o přeplněnosti ústavu při jednání zemského sněmu (Hlaváčková, 2004, str. 109).

I přes to, že byly první roky pro českou fakultu, po rozdělení pražské univerzity, nesmírně obtížné, udržela si po dlouhá léta krok s fakultou německou. Předpovědi německých profesorů o zániku české fakulty se nevyplnily, protože česká fakulta měla dostatek posluchačů a potřebnou odbornou úroveň ve výuce (Hlaváčková, 2019, str. 20).

Na počátku 20. století byl Zemský ústav pro choromyslné v Praze dotvořen do podoby, jakou známe dnes. To lze spatřit při srovnání areálu Zemského ústavu pro choromyslné v Praze před 1. sv. válkou (1909–1914) a v současnosti (viz Příloha 4). Psychiatrická klinika je nyní vedena 1. lékařskou fakultou Univerzity Karlovy a Všeobecnou fakultní nemocnicí.

4.2 Bedřich Smetana – slavný pacient kliniky

Zemským ústavem pro choromyslné prošly od jeho vzniku desetitisíce pacientů, avšak většina z nich byli bezejmenní, kteří dnes už dávno přišli v zapomnění. Přesto se najde pár osobností, které prošly klinikou a jejichž osud je všem dobře znám. Jedním z nich je i Bedřich Smetana, hudební skladatel národní hudby.

Bedřich Smetana se narodil roku 1824 v panském pivovaru Litomyšli, kde vyrůstal společně se šesti sestrami. Díky tomu, že jeho rodina byla poměrně zámožná, dostávalo se mu hodně zpěvu a čtení. V té době ještě nikdo nevěděl, že zdědil hudební nadání v podobě vynikajícího hudebního sluchu a paměti, která mu poté umožnila skládat i ke konci svého života. Poprvé vystoupil jako klavírista už v šesti letech a publikum doslova ohromil. Roku 1840 opustil pražské gymnázium, aby se věnoval pouze hudbě. Otec však nesouhlasil a chtěl, aby Bedřich studia dokončil. Nakonec tedy dokončil školu na plzeňském gymnáziu (Effenbergrová a Ježková, 2004, str. 62–63).

Po studiích se opět vrátil do Prahy, kde přežíval v chudobě a osamocení. Úplnou náhodou se dostal do hudebního ústavu, kde studoval hudební teorii a skladbu po boku svého slepého učitele, profesora Josefa Proksche. Ten v Bedřichovi spatřoval obrovský talent, který Smetana neustále rozvíjel. Například se prosadil jako učitel hudby malých dětí v hraběcí rodině Thunů (Effenbergrová a Ježková, 2004, str. 63).

V roce 1848 Smetana založil vlastní ústav k výuce na klavír. O pár let později si vzal svou lásku z dětství Kateřinu Kolářovou. Manželství však nebylo úplně nejšťastnější, neboť tři z jeho čtyř dcer zemřely, později zemřela na nemoc i manželka Kateřina. Smetana se brzy znovu oženil s Bettinou Ferdinadiovou, o šestnáct let mladší kráskou. Ani však toto manželství nedopadlo šťastně, protože se Bettina o Bedřicha přestala zajímat po narození druhé dcery (Effenbergrová a Ježková, 2004, str. 64–65).

V roce 1863 se Smetana stal předsedou hudebního odboru Umělecké besedy a sbormistrem pěveckého spolku Hlahol. Roku 1866 dirigoval v Prozatímním divadle úspěšnou operu Braniboři v Čechách, na kterou se přišel podívat i Antonín Dvořák, dosud neznámý skladatel. Téhož roku byla představena opera Prodaná nevěsta, té se však takové pozornosti jako opeře Braniboři v Čechách nedostalo. Později Smetana složil další opery, například operu Dalibor, Libuše nebo Dvě vdovy (Effenbergrová a Ježková, 2004, str. 65–66).

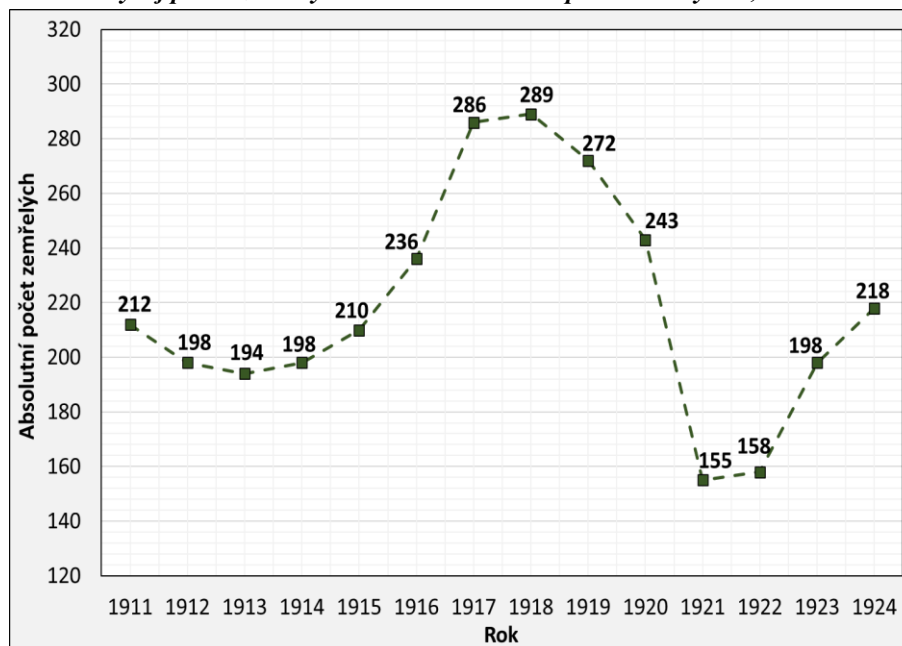
Bedřich Smetana později onemocněl pohlavní nemocí syfilis (dříve též lues), v té době ještě nemocí lékařům neznalou. Jedněmi z příznaků byly křeče, vyrážky a záněty. Krátce nato ohluchl, nejprve na pravé ucho, později i na levé. Jako hluchý zázračně složil pouze na základě svého vnitřního sluchu opery Tajemství, Hubička a Čertova stěna, kterým se dostalo velké pozornosti. Roku 1881 uvedl operu Libuše k slavnostnímu otevření Národního divadla, v té době byl již hluchý a pohublý. V Ústavu pro choromyslné v Praze prožil své poslední tři týdny života, kdy náhle zemřel 12. května roku 1884 (Effenbergrová a Ježková, 2004, str. 66–67).

Kapitola 5

Analýza zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné v letech 1911–1925

Podle úmrtní matriky zemřelo v Zemském ústavu pro choromyslné v letech 1911–1925 celkem 3206 osob, z toho 2052 mužů a 1154 žen. Muži se podíleli na celkovém úmrtí v ústavu ze 64 %, ženy pak ze 36 %. Časová řada absolutního počtu zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné po jednotlivých letech je zobrazena na následujícím grafu (Obr. 1).

Obr. 1 – Vývoj počtu zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné, 1911–1924

Poznámky: Z důvodu neúplnosti dat není rok 1925 v grafu zobrazen.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Zatímco absolutní počty zemřelých v Ústavu choromyslných do 1. sv. války klesaly, po celé válečné období strmě rostly s maximem v roce 1918. Jednou z možných příčin byl narůstající počet hospitalizovaných vojáků během války. Po válce opět absolutní počty zemřelých postupně klesaly, přičemž na absolutní minimum se dostaly v roce 1921 s počtem 155 úmrtí.

Vzhledem k tomu, že do sledovaného období zasáhla 1. sv. válka, bude sledované patnáctileté období v jednotlivých podkapitolách rozděleno na tři etapy, které spolu budou srovnávány. První etapou je období předválečné, kdy do analýzy budou vstupovat zemřelí v letech 1911–1913. Druhá etapa je doba válečná (1. sv. válka), tedy zemřelí mezi lety 1914–1918. Poválečné období je třetí a poslední etapou, budou zde analyzovány osoby, které zemřely v letech 1919–1925.

Bohužel ne pro všechny osoby jsou známy kompletní údaje, které zde budou analyzovány. Z tohoto důvodu bude vždy počítáno pouze se zemřelými, u kterých jsou informace kompletní z hlediska daného analyzovaného jevu.

5.1 Struktura zemřelých podle pohlaví a věku

Z celkového počtu úmrtí v ústavu (tj. 3206 osob) u 26 zemřelých není uveden věk, což je způsobeno především tím, že se jedná o osoby židovského nebo pravoslavného vyznání. Jelikož je úmrtní matrika katolická, u většiny osob jiného než katolického vyznání chybí údaj o věku, bydlišti, sociálním postavení apod. U Židů byl v matrice nejčastěji zaznamenán pouze datum úmrtí, popřípadě jméno a příjmení. Proto bude těchto 26 zemřelých z této analýzy vyřazeno.

V úmrtní matrice podle doplněného věku a pohlaví mezi lety 1911–1925 zemřelo v Zemském ústavu pro choromyslné 3180 osob. Rozložení zemřelých podle pohlaví a širokých věkových skupin za celé sledované patnáctileté období je zobrazeno v následující tabulce (Tab. 1).

Tab. 1 – Zemřelí v ústavu podle pohlaví a věku, 1911–1925

Věk	1911–1925		
	Muži (%)	Ženy (%)	Celkem (%)
0–14	1,0	1,0	1,0
15–24	6,3	7,6	6,8
25–39	25,5	22,0	24,2
40–59	47,3	36,6	43,5
60–79	18,4	29,0	22,2
80+	1,4	3,8	2,3
Celkem (%)	100,0	100,0	100,0
Počet	2034	1146	3180

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Z tabulky si lze povšimnout, že muži byli téměř dvakrát častějšími zemřelými v ústavu než ženy. Nejnižší podíl úmrtí v ústavu představuje dětská složka, bez ohledu na to, zda se jedná o chlapce, dívky nebo obě pohlaví dohromady. Děti se do Zemského ústavu pro choromyslné běžně nedostávaly. Jedno procento u věkové skupiny 0–14 let značí především novorozence, kteří se narodili ženám hospitalizovaným v ústavu. Z tohoto důvodu bude ve všech následujících analýzách upuštěno od dětské složky, neboť by byly výsledky analýz do jisté míry zkresleny.

Naopak nejvyšší podíl úmrtí je u věkové skupiny 40–59 let, opět stejný u mužů, žen i za obě pohlaví dohromady. Chaloupková (2010, str. 78) uvádí jako nejčastější pacienty ústavu v letech 1791–1846 muže ve věku 30–40 let a ženy ve věku 21–30 let, což jsou nižší věkové skupiny, než věkové skupiny s nejvyššími podíly uvedené v tabulce. Z výše uvedené tabulky vyplývá, že mladší pacienti v ústavu tak často neumírali. Co se týče diferenciací v pohlaví, ženy byly oproti mužům častějšími zemřelými v ústavu ve vyšších věkových skupinách, zejména ve věkové

skupině 60–79 a 80+ let. Průměrný věk zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné v letech 1911–1925 činil 47,6 let. Muži v ústavu průměrně zemřeli ve věku 46 let. Co se týče žen, jejich průměrný věk úmrtí v Ústavu choromyslných činil 50 let, tedy o 4 roky více než u mužů.

Nutno zmínit, že populace zemřelých v Ústavu choromyslných je abnormální oproti populaci zemřelých v Čechách. Struktura zemřelých v ústavu neodráží strukturu pacientů tohoto ústavu, neboť jak uvádí ve své práci Chaloupková (2010, str. 79), téměř 50 % pacientů bylo úspěšně vyléčeno, u 18 % došlo k výraznému zlepšení jejich zdravotního stavu a okolo 30 % pak zemřelo.

Pro objasnění rozdílů mezi věkovými skupinami je celé sledované období rozděleno na tři po sobě jdoucí etapy (předválečná, válečná, poválečná). Rozložení zemřelých podle pohlaví a širokých věkových skupin je zobrazeno po jednotlivých etapách v následující tabulce (Tab. 2).

Tab. 2 – Zemřelí v ústavu podle pohlaví a věku, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925

Věk	1911–1913			1914–1918			1919–1925		
	Muži (%)	Ženy (%)	Σ (%)	Muži (%)	Ženy (%)	Σ (%)	Muži (%)	Ženy (%)	Σ (%)
0–14	1,5	0,5	1,2	1,0	1,3	1,1	0,9	0,9	0,9
15–24	4,2	6,3	4,9	8,4	5,6	7,5	5,4	9,4	7,0
25–39	25,6	19,8	23,7	27,9	23,0	26,3	23,0	22,0	22,6
40–59	50,4	36,5	45,9	45,8	37,1	43,0	47,4	36,4	42,9
60–79	16,6	30,7	21,2	15,8	29,4	20,2	21,9	28,1	24,4
80+	1,7	6,3	3,2	1,1	3,6	1,9	1,5	3,2	2,2
Σ (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Počet	403	192	595	814	391	1205	817	563	1380

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Během 1. sv. války byl podíl zemřelých mužů v ústavu ve věkové skupině 15–24 let vyšší než v ostatních dvou etapách. Příčinou mohla být opět hospitalizace mladých vojáků v ústavu během války. V poválečné etapě narostl oproti etapě předválečné podíl zemřelých osob za obě pohlaví dohromady ve věkové skupině 60–79 let.

V předválečném období (1911–1913) zemřelo v Zemském ústavu pro choromyslné v Praze celkem 595 osob. Během 1. sv. války to bylo o poznání více, a to 1205 osob, a v poválečném období (1919–1925) 1380 osob. Nelze však tyto absolutní údaje srovnávat, neboť jednotlivé etapy mají jinak dlouhé časové rozpětí. Zatímco předválečné období trvá pouze tři roky, válečné období pět let a poválečné už necelých sedm let.

Aby byl absolutní počet zemřelých v jednotlivých etapách dobře porovnatelný, v následující tabulce (Tab. 3) jsou uvedeny průměry absolutního počtu zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné v jednotlivých etapách podle pohlaví a za obě pohlaví dohromady.

Tab. 3 – Průměrný počet zemřelých v ústavu podle pohlaví, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925

	1911–1913			1914–1918			1919–1925		
	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ
Počet	403	192	595	814	391	1205	817	563	1380
Průměr	134	64	198	163	78	241	123	84	207

Poznámky: Neúplnost dat za rok 1925 byla při výpočtu průměrů zohledněna (viz Metody výzkumu).

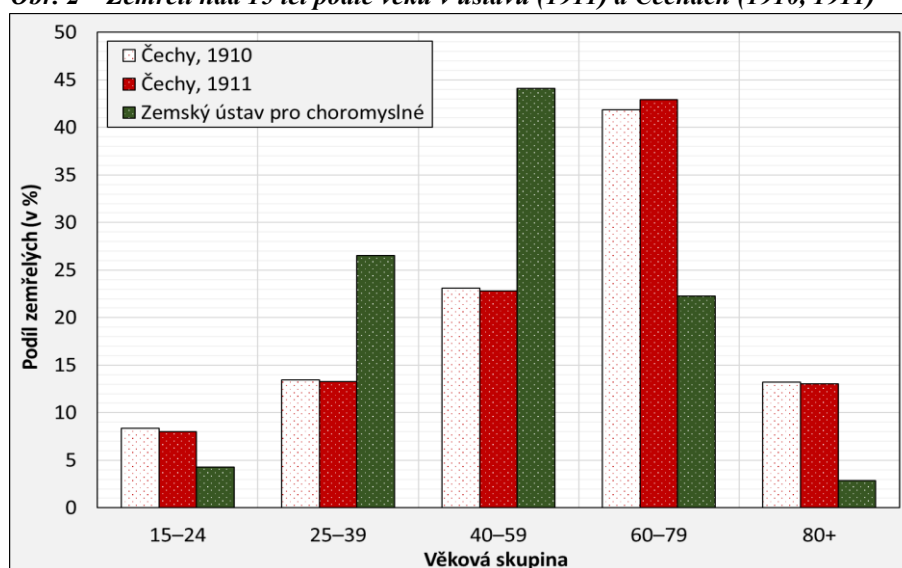
Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

V předválečném období v ústavu zemřelo průměrně 198 osob za rok, což je téměř srovnatelné s hodnotou 207 úmrtí za rok v období poválečném. Z průměrů se logicky velmi vychyluje období

válečné, kde průměrný počet úmrtí za rok byl stanoven na 241 osob, tedy o více jak 40 osob v porovnání s etapou předválečnou a téměř o 35 osob více v porovnání s etapou poválečnou. Co se týče rozdílů v pohlaví, průměrný počet zemřelých žen narůstal od předválečného období až po období poválečné. Průměrný počet zemřelých mužů výrazně narostl v období 1. sv. války, a to o 30–40 mužů v porovnání s etapou předválečnou a poválečnou. Jak již bylo uvedeno, mohli za to do jisté míry vojáci, ale i váleční zajatci nebo lidé, kteří prodělali trauma spojené s válkou.

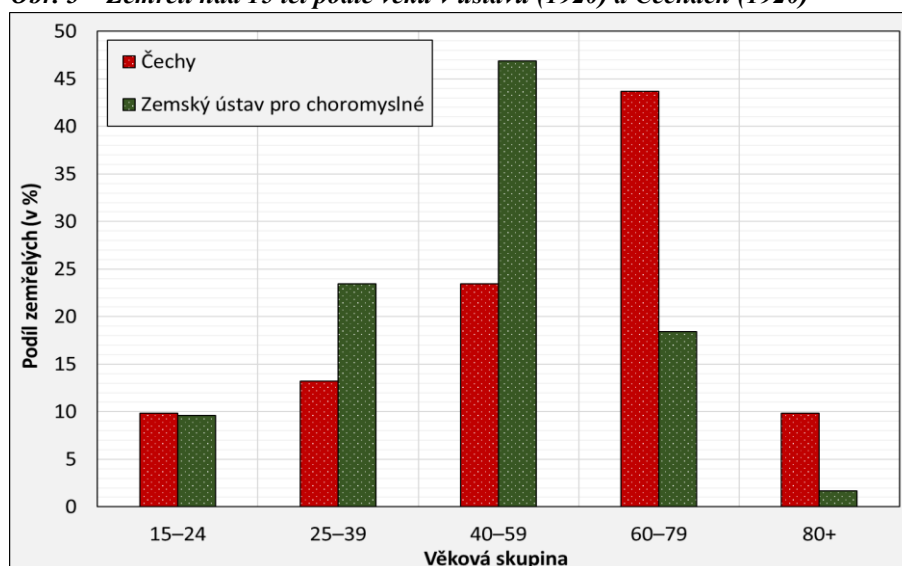
Na následujících dvou grafech (Obr. 2 a Obr. 3) jsou zobrazeny podíly zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné podle širokých věkových skupin v porovnání s podílem zemřelých v Čechách v daném roce.

Obr. 2 – Zemřelí nad 15 let podle věku v ústavu (1911) a Čechách (1910, 1911)

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 202; Neue Folge Bd. 8/1, str. 90 a vlastní výpočty

Obr. 3 – Zemřelí nad 15 let podle věku v ústavu (1920) a Čechách (1920)

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. ČSÚ (2006), tabulka F05 a vlastní výpočty

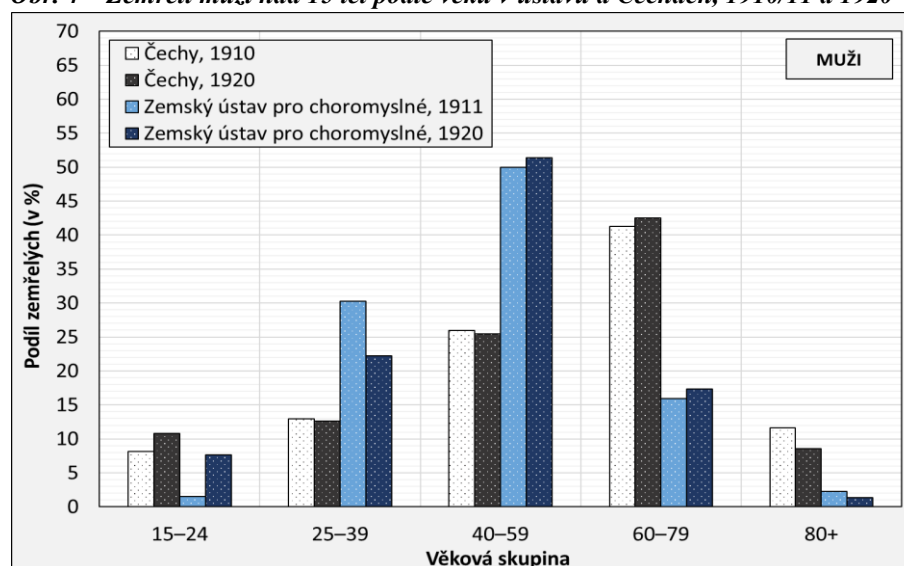
Úmrtní matrika byla vyhotovena od roku 1911. Vzhledem k tomu, že statistiky pro Čechy za rok 1911 neumožňují takové třídění jako ty za rok 1910, budou zemřelí v ústavu z roku 1911

srovnávání se zemřelými v Čechách v roce 1910. Jak je vidět z výše uvedeného grafu (Obr. 2), nedá se předpokládat, že by došlo k výraznému zkreslení výsledků. Rok 1920 byl pak vybrán díky desetiletému časovému intervalu, který je dostatečně široký na to, aby byly viditelné rozdíly mezi jednotlivými grafy plynoucí například z historického vývoje Čech.

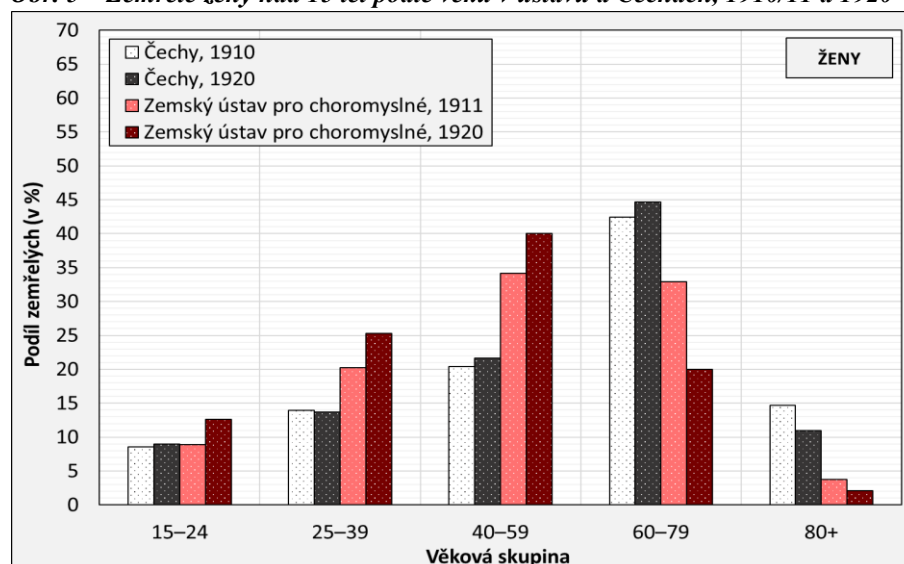
Struktura zemřelých v Ústavu choromyslných podle širokých věkových skupin se v roce 1911 a 1920 téměř nelišila. Je zde zřetelná nadúmrtnost lidí v mladších věkových kategoriích. Možno se domnívat, že osoby s pravděpodobnými psychickými problémy se dožívaly nižšího věku.

Obr. 4 – Zemřelí muži nad 15 let podle věku v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 202. ČSÚ (2006), tabulka F05 a vlastní výpočty

Obr. 5 – Zemřelé ženy nad 15 let podle věku v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 202. ČSÚ (2006), tabulka F05 a vlastní výpočty

Výše uvedené grafy (Obr. 4, Obr. 5) zobrazují podíly mužů a žen, které zemřeli v Zemském ústavu pro choromyslné podle širokých věkových skupin v porovnání s podílem zemřelých mužů a žen v Čechách v daném roce. Zatímco u mužů z ústavu jak v roce 1911, tak v roce 1920 výrazně dominoval podíl zemřelých ve věkové skupině 40–59 let, u žen byly podíly zemřelých v obou

letech souměrněji rozloženy podle širokých věkových skupin s vrcholem ve stejné věkové kategorii jako u mužů. U žen byl opět vyšší podíl zemřelých ve vyšších věkových kategoriích.

Pro názornější představu o velikosti populace v Ústavu choromyslných, a do jaké míry ovlivňovala celkovou populaci Prahy, je v následující tabulce (Tab. 4) zobrazen podíl zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné na zemřelých v Praze v daných letech.

Tab. 4 – Podíl zemřelých v Ústavu choromyslných na zemřelých v Praze, 1910/11 a 1920

	Rok 1910/1911	Rok 1920
Zemský ústav pro choromyslné	212	243
Praha	6256	12185
Podíl (%)	3,4	2,0

Poznámky: Absolutní počet zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné se vztahuje k roku 1911. Absolutní počet zemřelých v Praze se vztahuje k roku 1910. Statistika za Prahu neumožňuje třídění zemřelých v rámci věkových skupin. Z tohoto důvodu nejsou v celé tabulce odečteny zemřelé děti.

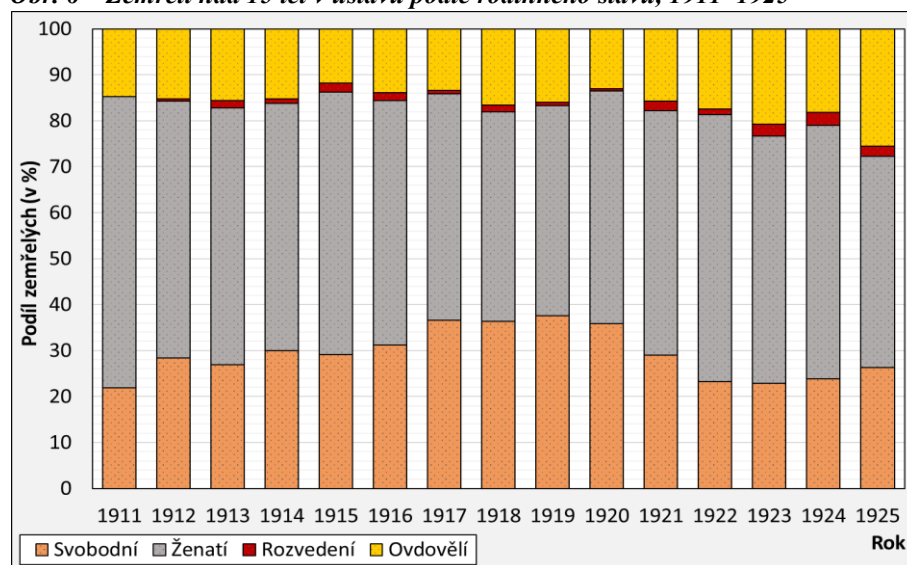
Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 100–101. ČSÚ (2006), tabulka F01a vlastní výpočty

Osoby, které zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné neměly výrazný vliv na populaci zemřelých v Praze. O tom svědčí i procentuální zastoupení ve vybraných letech. V roce 1911 tvořilo úmrtí v ústavu 3,4 % ze všech úmrtí v Praze za rok 1910. O deset let později tento podíl poklesl na 2 %, což je zapříčiněno především zvětšujícím se počtem obyvatel Prahy, který se projevuje i ve zvýšeném počtu zemřelých.

5.2 Struktura zemřelých podle rodinného stavu

V rámci zemřelých za Ústav choromyslných v letech 1911–1925 je rodinný stav zachycen celkem u 3170 osob. Do vlastní analýzy vstupuje celkem 3137 osob, protože 33 záznamů se týká dětí do 15 let. U dalších 36 osob nebyl rodinný stav uveden, proto byly z analýzy vyřazeny. Podíl zemřelých podle rodinného stavu v letech 1911–1925 je zobrazen na následujícím grafu (Obr. 6).

Obr. 6 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle rodinného stavu, 1911–1925

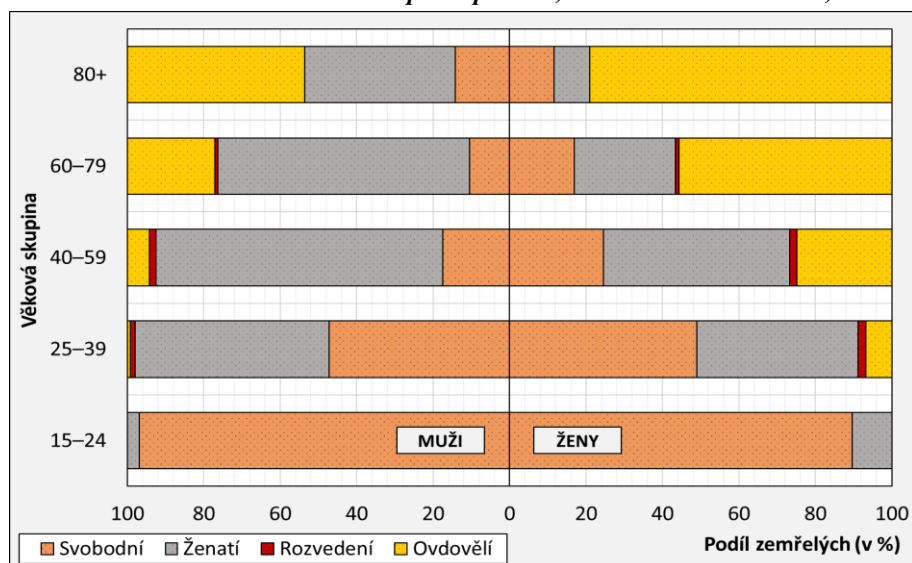
Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Z výše uvedeného grafu lze vidět, že nejčastějšími osobami, které v Zemském ústavu pro choromyslné zemřely, byly po celé sledované patnáctileté období osoby žijící v manželství, tedy ženatí muži a vdané ženy. Fakt, že se ženatí podíleli nejvíce na úmrtí v Ústavu choromyslných (s téměř 50% podílem), je do velké míry zapříčiněn i věkem zemřelých, neboť nejčastějšími zemřelými, jak už bylo výše uvedeno, byly osoby ve věku 40–59 let, u kterých lze předpokládat, že již/ještě budou ženatí/vdané. Za osobami v manželství následovaly osoby svobodné, jejichž podíl byl také poměrně vysoký (okolo 30 %). Tento podíl mírně narůstal v období 1. sv. války. Třetí v pořadí byly osoby ovdovělé, které se podílely na úmrtí v ústavu přibližně 15 %.

Co se týče osob rozvedených, ty se podílely na úmrtí v ústavu maximálně třemi procenty. Jedná se o zanedbatelný podíl oproti ostatním rodinným stavům, nicméně příčina toho plyne z historie legislativy rozvodovosti. Jak uvádí ve své práci Fialová a kol. (1998, str. 165), rozvod manželství byl před rokem 1919 výjimkou, a byl dvojestupňový. Prvním stupněm bylo chápáno rozvedení od stolu a lože, kdy majetek byl rozdělen mezi manžele, přičemž manželé nemohli opětovně uzavřít nový sňatek. Druhým stupněm pak byla rozluka, kdy manželé mohli uzavřít nový sňatek. Rozvod manželství byl v zásadě povolen pouze nekatolíkům, a jelikož je úmrtní matrika katolická a největší zastoupení zemřelých v ústavu představují katolíci, lze očekávat zanedbatelné podíly rozvedených osob (Fialová a kol., 1998, str. 165). Teprve až se vznikem první republiky bylo možné soudně ukončit manželství osobám římskokatolické církve nejen od stolu a lože jako doposud, ale i rozlukou, což se následně projevilo postupným zvyšováním počtu rozvodů (Fialová a kol., 1998, str. 292). Jelikož v těchto analýzách končí sledované období rokem 1925, trend zvyšujícího se počtu rozvodů není z grafu příliš patrný.

Aby bylo možné porovnat rodinný stav podle pohlaví a širokých věkových skupin, bylo nutné kromě dětí do 15 let a osob, u kterých nebyl vyplněn rodinný stav, vyřadit z analýzy zároveň osoby, u kterých nebyl doplněn věk. Celkem bude v následujících analýzách počítáno se 3124 zemřelými, které mají kompletní údaje z hlediska analyzovaných jevů. Na následujícím grafu (Obr. 7) je zobrazen podíl zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období podle rodinného stavu spolu s pohlavím a širokými věkovými skupinami.

Obr. 7 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví, věku a rodinného stavu, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Věková skupina 15–24 let je charakteristická svobodným rodinným stavem. Ve vyšších věkových kategoriích převládají naopak osoby ženaté/vdané a ovdovělé. Co se týče rozvedených osob, bez ohledu na to, zda se jedná o muže či ženy, představují zanedbatelný podíl ve všech věkových skupinách, kromě věkové skupiny 15–24 let, kde není zastoupení rozvedených.

Strukturu zemřelých po jednotlivých etapách (předválečná, válečná, poválečná) zobrazuje následující tabulka (Tab. 5). V této tabulce je vyobrazen podíl zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné za obě pohlaví dohromady podle rodinného stavu v rámci širokých věkových skupin, přičemž každá věková skupina tvoří v součtu 100 %.

Tab. 5 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle rodinného stavu, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925

Věk	1911–1913			
	Svobodní (%)	Ženatí (%)	Rozvedení (%)	Ovdovělí (%)
15–24	89,3	10,7	–	–
25–39	40,7	56,4	0,7	2,1
40–59	17,4	72,6	0,7	9,3
60–79	14,4	47,2	0,8	37,6
80+	5,6	27,8	–	66,7
Σ (%)	25,5	58,8	0,7	15,0
Věk	1914–1918			
	Svobodní (%)	Ženatí (%)	Rozvedení (%)	Ovdovělí (%)
15–24	98,9	1,1	–	–
25–39	49,2	46,0	1,0	3,8
40–59	22,1	65,7	2,3	9,9
60–79	14,5	48,3	0,4	36,8
80+	8,7	21,7	–	69,6
Σ (%)	33,1	51,3	1,4	14,2
Věk	1919–1925			
	Svobodní (%)	Ženatí (%)	Rozvedení (%)	Ovdovělí (%)
15–24	90,7	9,3	–	–
25–39	49,5	46,3	2,3	1,9
40–59	18,5	65,7	1,9	13,9
60–79	12,5	46,6	1,2	39,7
80+	20,0	16,7	–	63,3
Σ (%)	29,3	51,5	1,6	17,6

Poznámky: V tabulce (–) značí situaci, že se jev nevyskytoval.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Aby bylo možné porovnat etapy bez zkreslení, neboť jednotlivá období nejsou stejně časově dlouhá, je v následující tabulce (Tab. 6) zobrazen průměrný počet zemřelých osob v Zemském ústavu pro choromyslné podle rodinného stavu za etapu předválečnou (1911–1913), válečnou (1914–1918) a poválečnou (1919–1925).

Tab. 6 – Průměrný počet zemřelých nad 15 let v ústavu, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925

	1911–1913				
	Svobodní	Ženatí	Rozvedení	Ovdovělí	Celkem
Počet	148	342	4	87	581
Průměr	49	114	1	29	194

	1914–1918				
	Svobodní	Ženatí	Rozvedení	Ovdovělí	Celkem
Počet	392	607	16	168	1183
Průměr	78	121	3	34	237
	1919–1925				
	Svobodní	Ženatí	Rozvedení	Ovdovělí	Celkem
Počet	398	700	22	240	1360
Průměr	57	100	3	34	194

Poznámky: Neúplnost dat za rok 1925 byla při výpočtu průměrů zohledněna (viz Metody výzkumu).

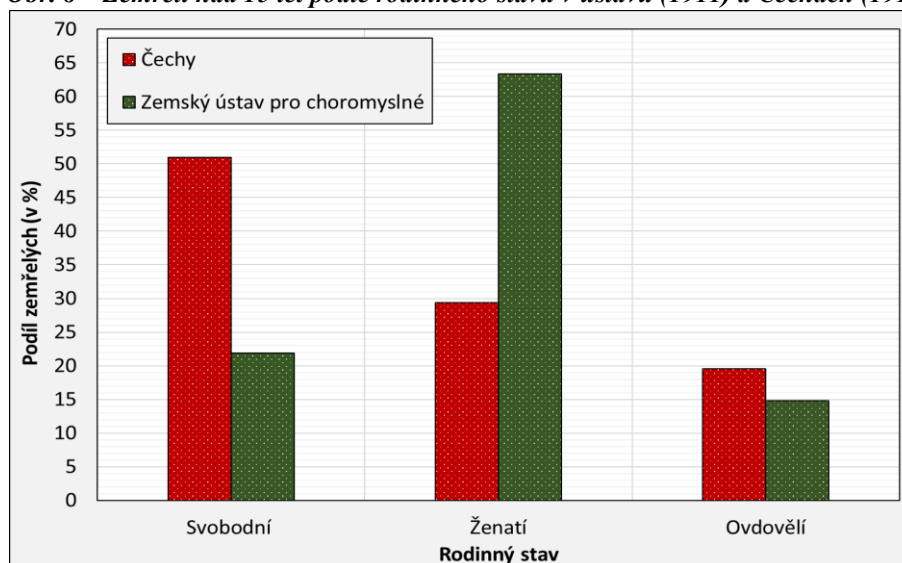
Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Průměrný počet svobodných osob, které zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné během válečného období, je vyšší v porovnání s etapou předválečnou a poválečnou. Lze předpokládat, že za to mohli do jisté míry hospitalizovaní vojáci, kterých v ústavu během války postupně přibývalo, a lze se domnívat, že jejich věk byl s největší pravděpodobností velmi nízký. Vojáci byli hospitalizováni do ústavu i v poválečném období. Matrika zemřelých eviduje více jak 30 zemřelých vojáků v období let 1919–1925. Příčinou mohlo být opět trauma z války.

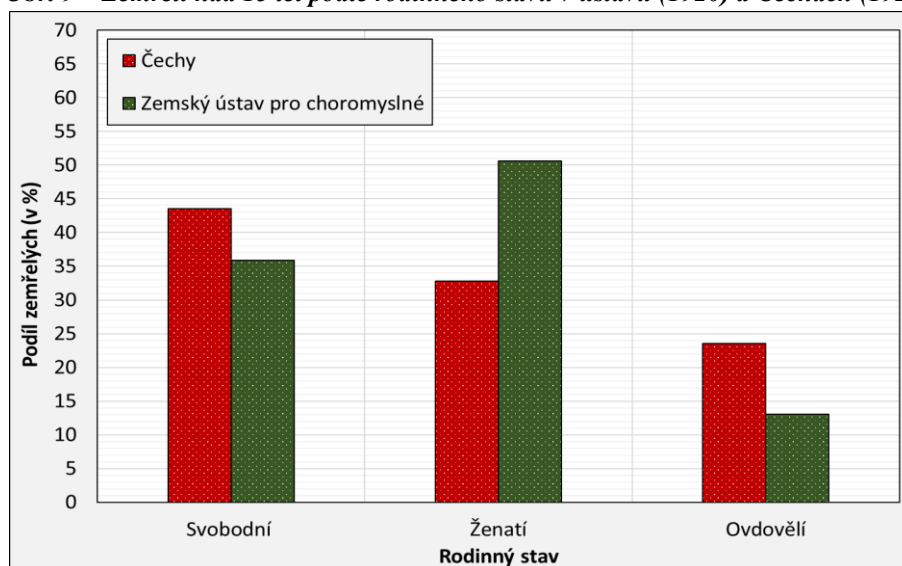
Co se týče rozvedených, jak už bylo řečeno, ti se podíleli na úmrtí v ústavu velmi malým procentem, tudíž jsou pro účely statistiky takřka bezvýznamné. Lze si však povšimnout, že v etapě válečné a poválečné, oproti etapě předválečné, došlo k mírnému nárůstu průměrného počtu rozvedených osob. Nejvíce rozvedených osob, které v Ústavu choromyslných zemřely, bylo mezi lety 1919–1925. Jak uvedla ve své práci Fialová a kol. (1998, str. 292), od vzniku první republiky, tedy od roku 1919, bylo možné ukončit manželství katolíků a od tohoto roku také narůstal počet rozvodů. Tento trend je do jisté míry patrný i z výše uvedené tabulky.

Absolutní počet ovdovělých osob, které v Ústavu choromyslných zemřely, postupně narůstal z 87 ovdovělých mezi lety 1911–1913 na 240 ovdovělých v letech 1919–1925. Hodnotu 240 úmrtí lze považovat za důsledek 1. sv. války. Průměrný počet ovdovělých osob také narostl, nicméně v etapě válečné a poválečné zůstal na stejné úrovni, a to na 34 ovdovělých za etapu.

Obr. 8 – Zemřelí nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu (1911) a Čechách (1910)

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 184–185 a vlastní výpočty

Obr. 9 – Zemřelí nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu (1920) a Čechách (1920)

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. ČSÚ (2006), tabulka F06 a vlastní výpočty

Výše uvedené grafy (Obr. 8, Obr. 9) zobrazují podíly zemřelých v Ústavu choromyslných podle rodinného stavu v porovnání s podílem zemřelých v Čechách v daném roce. Kvůli velmi nízkému podílu rozvedených osob v obou srovnávaných letech jsou v grafech zobrazení pouze svobodní, ženatí a ovdovělí.

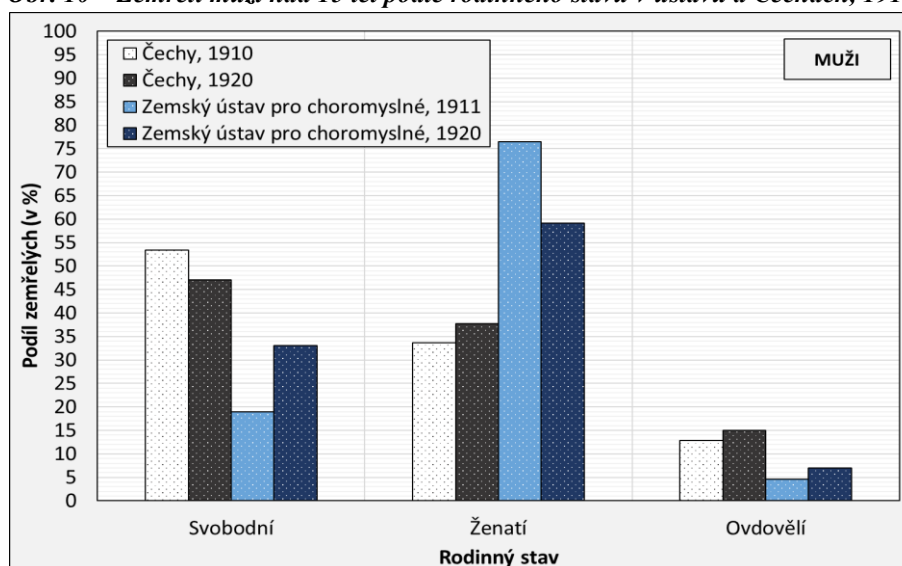
Stejně tak jako v předchozí podkapitole, i zde jsou zemřelí v Zemském ústavu pro choromyslné z roku 1911 srovnáváni se zemřelými v Čechách v roce 1910. Uvažuje se, že podíl zemřelých podle rodinného stavu v roce 1910 byl téměř identický s rokem 1911, protože mezi těmito dvěma roky nenastala žádná velká vnější událost (např. válka, hladomor), která by mezi jednotlivými roky vedla ke značné změně hodnot. Rok 1920 byl vhodný použít pro srovnání, neboť byla dostupná data jak za Zemský ústav pro choromyslné, tak i za celé Čechy.

Jak v roce 1910, tak i v roce 1920 zemřelo v Čechách nejvíce osob svobodných, poté ženatých a nakonec až ovdovělých. V Zemském ústavu pro choromyslné lze spatřit jiný trend. V obou srovnávaných letech zde zemřelo nejvíce osob ženatých, což samo o sobě koreluje i s nejčastějším věkem úmrtí v ústavu. Po ženatých zde představovaly nejvyšší podíl svobodní.

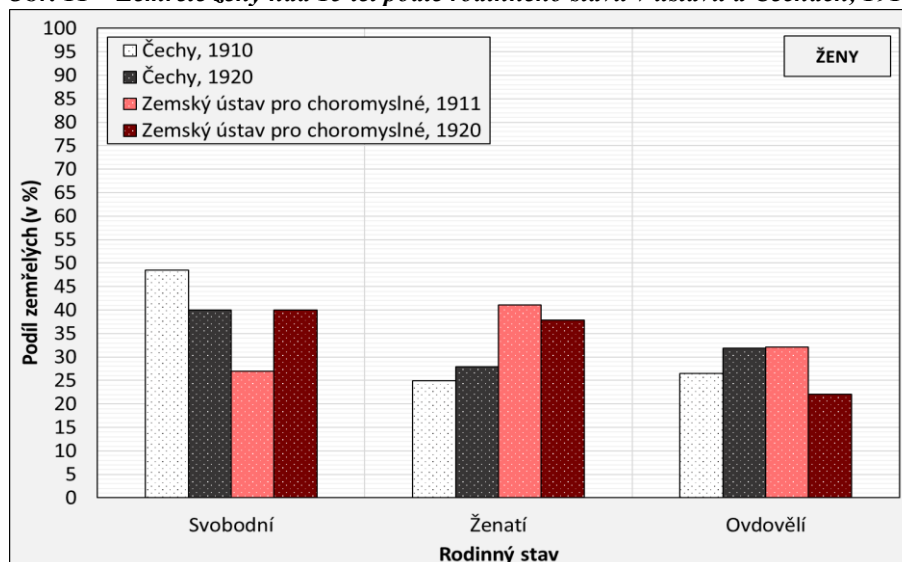
V Zemském ústavu pro choromyslné v roce 1910 dominoval podíl zemřelých osob evidovaných jako ženatí s procentuálním zastoupením přes 60 %, v roce 1920 už to bylo okolo 50 %. Tím, že podíl zemřelých poklesl mezi lety 1910 a 1920 u osob ženatých, musel tento podíl u osob jiného rodinného stavu opět narůst. Jedná se o osoby svobodné, neboť z necelých 25 % v roce 1910 vzrostl tento podíl na více jak 35 % v roce 1920. Příčinu lze opět hledat v narůstajícím počtu hospitalizovaných mladých vojáků během války a lidech, kteří válkou prodělali trauma. Co se týče osob ovdovělých, jejich podíl mezi lety 1910 a 1920 nevzrostl, jak by se dalo očekávat, nicméně dokonce o několik procent poklesl.

Podíl pacientů, kteří zemřeli v Ústavu choromyslných podle pohlaví a rodinného stavu v porovnání s osobami, které zemřely v Čechách zobrazují následující grafy (Obr. 10, Obr. 11). Opět jsou zde srovnáváni zemřelí v ústavu v roce 1911 se zemřelými v Čechách v roce 1910, a zemřelí v ústavu a Čechách v roce 1920.

Obr. 10 – Zemřelí muži nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 184–185. ČSÚ (2006), tabulka F06 a vlastní výpočty

Obr. 11 – Zemřelé ženy nad 15 let podle rodinného stavu v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 184–185. ČSÚ (2006), tabulka F06 a vlastní výpočty

V obou sledovaných letech se nejvíce ze struktury zemřelých podle pohlaví a rodinného stavu vychylují ženatí muži s podílem vyšším než 55 %. Naopak nejmenší zastoupení zemřelých za obě pohlaví dohromady představují vdovci, kterých je v obou sledovaných letech bezmála 10 %. Zde je vidět, že zemřelí muži mají mezi jednotlivými rodinnými stavy velké rozdíly a nejsou rozloženi souměrně. Totéž nelze říct o struktuře zemřelých žen, neboť mezi jednotlivými rodinnými stavy mají zemřelé ženy rozdíl maximálně 15 procentních bodů. Vdané ženy se podílely na úmrtí v ústavu v obou sledovaných letech více jak 35 %. Podíl vdov se v roce 1911 i v roce 1920 pohyboval také na poměrně vysoké úrovni, více jak 20 %. Co se týče svobodných žen, mezi rokem 1911 a 1920 podíl vzrostl o více jak 12 %, což koreluje i s věkem úmrtí žen v ústavu v daném roce. Další příčinou zvýšeného podílu zemřelých svobodných žen by také mohla být vyšší úmrtnost těchto žen z důvodu oslabení organismu v období porodů a šestinedělí.

V Zemském ústavu pro choromyslné oproti Čechám byl vyšší podíl zemřelých osob, které byly v matrice označeny jako ženatí/vdané, opět z důvodu středního věku osob, které v ústavu zemřely. V Čechách oproti Zemskému ústavu pro choromyslné byl v obou sledovaných letech vyšší podíl zemřelých ovdovělých mužů.

5.3 Struktura zemřelých podle sociálního postavení

Mezi lety 1911–1925 zemřelo v Zemském ústavu pro choromyslné 3081 osob, u nichž bylo možné stanovit zařazení do profesních/sociálních skupin. Z celkového počtu zemřelých osob v Ústavu choromyslných (tj. 3206) bylo nutné z analýzy vyřadit 32 dětí a dalších 93 osob, u kterých nebylo v úmrtní matrice vyplněno povolání nebo sociální postavení ve společnosti. V následující tabulce (Tab. 7) je zobrazen podíl zemřelých osob podle profesních/sociálních skupin za celé sledované patnáctileté období.

Tab. 7 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle profesních/sociálních skupin, 1911–1925

Profesní/sociální skupina	Počet	Podíl (%)
Zemědělství a lesnictví	141	4,6
Hornictví a hutnictví	40	1,3
Průmysl	807	26,3
Z toho:		
Průmysl strojů a zpracování kovů	160	5,2
Průmysl kamene a zemin	31	1,0
Průmysl dřevařský	75	2,4
Průmysl textilní	43	1,4
Průmysl oděvní	196	6,3
Průmysl potravin	131	4,3
Průmysl stavební	171	5,6
Dělníci a továrníci	356	11,6
Obchodní činnost	183	5,9
Živnost hostinská a výčepnická	75	2,4
Peněžnictví	50	1,6
Doprava a živnost dopravní	157	5,1
Státní a jiná veřejná správa	490	15,9
Vojsko a stráž	144	4,7
Domácí služebnictvo	96	3,1
Osoby žijící z rent a podpor	119	3,9
Ostatní povolání a chovanci ústavů	423	13,7
Celkem	3081	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Zemřelí Zemského ústavu pro choromyslné byli zařazení do 19 profesních/sociálních skupin, které byly převzaty z Demografické ročenky za rok 1920. Důvodem pro zařazení zemřelých do těchto 19 profesních/sociálních skupin byla zejména snadná porovnatelnost dat z Ústavu choromyslných s daty za Čechy uskutečněná v pozdějších analýzách.

Profesní/sociální skupiny nemohly být převzaty z rakouské statistiky za rok 1910, protože údaje za zemřelé za rok 1920 byly méně podrobné. Z tohoto důvodu bude nutné v pozdějších analýzách nasčítat dohromady některé profesní/sociální skupiny z rakouské statistiky za rok 1910, aby byla možná komparace Čech roku 1910 s rokem 1920.

Vůbec největší zastoupení ze struktury zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné představují osoby pracující v průmyslu. Jelikož je průmyslové odvětví velmi široké, bude v následujících analýzách bráno v potaz zastoupení zemřelých osob v Ústavu choromyslných podle jednotlivých profesních skupin v průmyslu.

Největší zastoupení na struktuře zemřelých v ústavu podle profesních/sociálních skupin představují osoby pracující ve státní a jiné veřejné správě. Následuje skupina „Ostatní povolání a chovanci ústavů“, do které byla mimo jiné zahrnuta všechna povolání, která nešla přiřadit do konkrétních profesních/sociálních skupin. Třetí v pořadí jsou dělníci a továrníci, kteří se podílí na úmrtí v ústavu z 11,6 %. První dvě zmíněné profesní/sociální skupiny zahrnují více než jedno povolání/postavení ve společnosti, takže de facto lze říct, že největší zastoupení na struktuře úmrtí v ústavu představují dělníci a továrníci, ačkoliv jejich podíl v tabulce nedosahuje nejvyšší hodnoty. Tento fakt dokládá i Chaloupková (2010, str. 78), která uvádí jako nejčastější pacienty ústavu v letech 1791–1846 osoby ze slabších sociálních sfér, tedy dělníky, nádeníky a tovaryše.

Jak už bylo řečeno, profesní/sociální skupina „Státní a jiná veřejná správa“ zahrnuje nejednu pracovní pozici, ale hned několik. Podíly jednotlivých pracovních pozic na státní a jiné veřejné správě jsou pro lepší představu znázorněny v následující tabulce (Tab. 8).

Tab. 8 – Zemřelí pracovníci nad 15 let ve státní a jiné veřejné správě v ústavu, 1911–1925

	Počet	Podíl (%)
Kancelářské pozice	275	56,1
Zdravotnické pozice	63	12,9
Školské pozice	84	17,1
Vedoucí pozice	29	5,9
Ostatní nezařazené pozice	39	8,0
Celkem	490	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Do kancelářských pozic byli zařazeni například všichni úředníci, úředníci ministerstev, účetní či notáři. Dohromady se kancelářské pozice podílí více jak polovinou na celkové státní a jiné veřejné správě a jedná se tak o drtivé zastoupení v této profesní/sociální skupině. Ačkoliv podíl všelijakých úředníků na úmrtí v ústavu je značný, dělníci a továrníci se podíleli z větší části na úmrtí, neboť absolutní počet úředníků je pouhých 275, kdežto dělníků a továrníků 356.

Co se týče zdravotnických pozic, které mimo jiné zahrnují například lékaře, zvěrolékaře, lékárníky nebo porodní báby, ty se podílely státní a veřejné správě ze 12,9 %. O něco vyšší procento zaujímají pozice ve škole zahrnující především učitele, vychovatele nebo školníky. Vedoucích pozic bylo ze státní a jiné veřejné správy necelých 6 %, přičemž do vedoucích pozic byli zařazeni zřizenci obcí, zřizenci měst, zřizenci pošty, zřizenci pražské plynárny, zřizenci obchodní komory, ale i vicepresidenti krajského soudu apod.

Stejně tak jako profesní/sociální skupina „Státní a jiná veřejná správa“, i skupina „Ostatní povolání a chovanci ústavů“ zahrnuje jisté podkategorie, kvůli kterým má tato skupina vysoký podíl na úmrtí v Ústavu choromyslných. V následující tabulce (Tab. 9) je zobrazen podíl ostatních kategorií na skupině „Ostatní povolání a chovanci ústavů“ za celé sledované patnáctileté období.

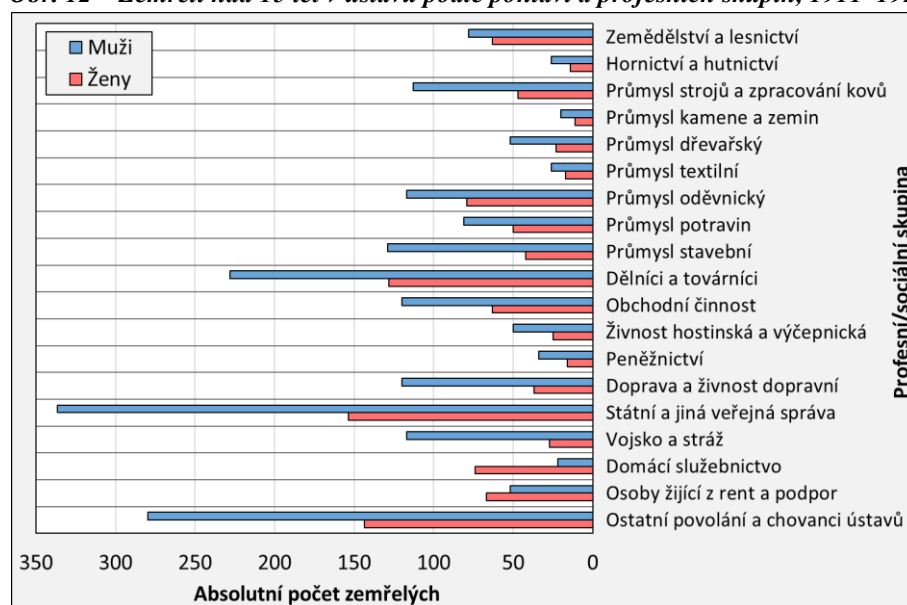
Tab. 9 – Zemřelí nad 15 let v ústavu zařazení do kategorie „Ostatní povolání“, 1911–1925

	Počet	Podíl (%)
Holiči	9	2,1
Dozorci	6	1,4
Umělci	99	23,4
Elita	6	1,4
Duchovenstvo	14	3,3
Žebráci/Tuláci	18	4,3
Trestanci	20	4,7
Nezaměstnaní	150	35,5
Chovanci ústavů	26	6,1
Nezařazeno	75	17,7
Celkem	423	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Z tabulky je patrné, že největší zastoupení na skupině „Ostatní povolání a chovanci ústavů“ představují nezaměstnaní s podílem přesahujícím 35 %. Za nezaměstnanými následují s 23,4% podílem umělci, mezi které byli zařazeni například operní pěvci, herci či taneční mistři. Třetí místo z celkového podílu zaujímají osoby, které nešlo přiřadit ani do konkrétních profesních/sociálních skupin, ani do specifických kategorií ve výše uvedené tabulce. Nejmenší podíl na skupině „Ostatní povolání a chovanci ústavů“ představují dozorcí a elita, která tedy zahrnuje především hejtmany a barony, obě kategorie s podílem 1,4 %.

Co se týče genderové diferenciací, muži se podíleli na úmrtí v Ústavu choromyslných podle profesních/sociálních skupin přesně ze 65 %, ženy pak ze 35 %. I přes to, že muži se mezi zemřelými v ústavu vyskytovali dvakrát častěji než ženy, v některých profesních/sociálních skupinách výrazně dominovaly ženy. Strukturu zemřelých mužů a žen podle profesních skupin za celé sledované patnáctileté období zobrazuje následující graf (Obr. 12).

Obr. 12 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a profesních skupin, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Ve většině profesních/sociálních skupin dominovalo mužské pohlaví, nejvíce patrné ze státní a jiné veřejné správy, dělníků a továrníků, veškerého průmyslu, dopravy, a také vojska a stráže.

Ženy naopak výrazně dominovaly ve skupině „Domácí služebnictvo“ jako služky a komorné. Dominance žen byla patrná i u skupiny „Osoby žijící z rent a podpor“, kam byli zahrnuti například výměnkáři a po 1. sv. válce i váleční invalidé. Co se týče mužů a žen pracujících v zemědělství a lesnictví, jejich absolutní počet byl za celé sledované patnáctileté období téměř vyrovnaný.

Chaloupková (2010, str. 78) také uvádí nejčastější pacienty ústavu podle sociálního postavení. Muži, kteří byli hospitalizováni do ústavu v letech 1791–1846, nejčastěji pracovali jako řemeslníci, nádeníci, státní úředníci a učitelé, zahradníci, myslivci a pracující ve vojenské službě. Naopak ženy, které byly hospitalizovány do ústavu mezi lety 1791–1846, byly nejčastěji služkami a dcerami bohatých měšťanů. Z výše uvedeného vyplývá, že osoby podle profesních/sociálních skupin, které pobývaly v Ústavu choromyslných v letech 1791–1846, jež uvedla ve své práci Chaloupková (2010, str. 78), se do velké míry shodují s hodnotami ve výše uvedené tabulce.

Pro porovnání podílu osob podle profesních/sociálních skupin, které zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné, je následující tabulka (Tab. 10). V této tabulce je opět vyobrazena etapa předválečná (1911–1913), válečná (1914–1918) a poválečná (1919–1925).

Tab. 10 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle profesních skupin, 1911–1913, 1914–1918 a 1919–1925

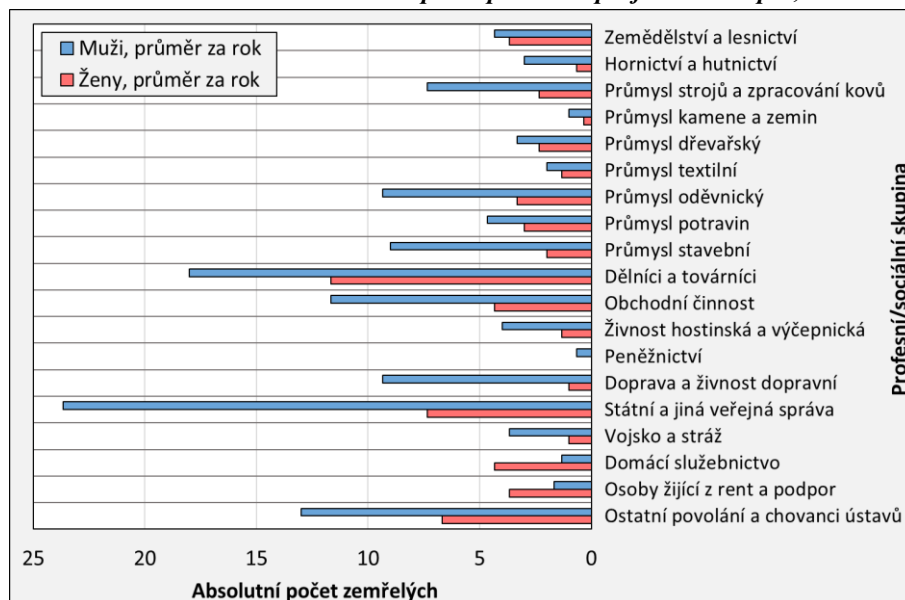
Profesní/sociální skupina	1911–1913		1914–1918		1919–1925	
	Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)
Zemědělství a lesnictví	24	4,2	61	5,3	56	4,1
Hornictví a hutnictví	11	1,9	11	1,0	18	1,3
Průmysl strojů a zpracování kovů	29	5,1	58	5,0	73	5,4
Průmysl kamene a zemin	4	0,7	16	1,4	11	0,8
Průmysl dřevařský	17	3,0	23	2,0	35	2,6
Průmysl textilní	10	1,7	14	1,2	19	1,4
Průmysl oděvní	38	6,6	76	6,6	82	6,1
Průmysl potravin	23	4,0	49	4,2	59	4,4
Průmysl stavební	33	5,7	66	5,7	72	5,3
Dělníci a továrníci	89	15,5	123	10,6	144	10,7
Obchodní činnost	48	8,4	69	6,0	66	4,9
Živnost hostinská a výčepnická	16	2,8	26	2,3	33	2,4
Peněžnictví	2	0,3	17	1,5	31	2,3
Doprava a živnost dopravní	31	5,4	55	4,8	71	5,3
Státní a jiná veřejná správa	93	16,2	164	14,2	233	17,2
Vojsko a stráž	14	2,4	71	6,1	59	4,4
Domácí služebnictvo	17	3,0	32	2,8	47	3,5
Osoby žijící z rent a podpor	16	2,8	44	3,8	59	4,4
Ostatní povolání a chovanci ústavů	59	10,3	180	15,6	184	13,6
Celkem	574	100,0	1155	100,0	1352	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Dělníci a továrníci se ve všech třech etapách stabilně podíleli 11–16 % na celkové populaci zemřelých. Přibližně jednou šestinou se také stabilně ve všech etapách podílely osoby, které pracovaly ve státní a jiné veřejné správě. Co je však zajímavější, je skupina „Peněžnictví“, u které si lze povšimnout nárůst o 2 procentní body v etapě poválečné oproti etapě předválečné. Po válce se tento nárůst ve společnosti promítl i do struktury zemřelých v Ústavu choromyslných. Dále si lze z tabulky povšimnout výkyvu u skupiny „Vojsko a stráž“. Toto vychýlení je zapříčiněno válečným obdobím a také narůstajícím počtem hospitalizovaných vojáků během války i po ní.

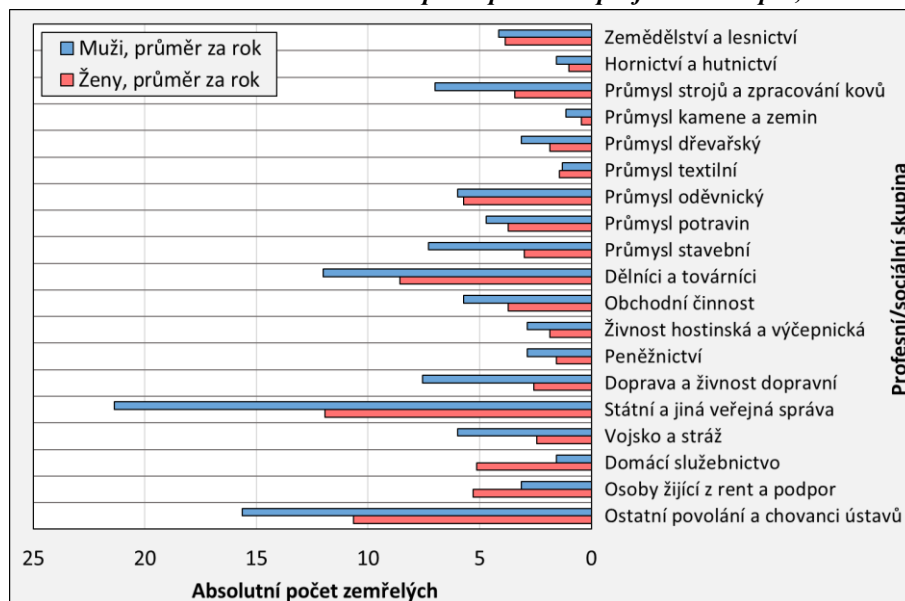
Aby bylo možné porovnat zastoupení mužů a žen podle jednotlivých profesních/sociálních skupin před válkou a po válce, jsou na následujících grafech (Obr. 13, Obr. 14) zobrazeny absolutní počty zemřelých v průměru za kalendářní rok v Zemském ústavu pro choromyslné za etapu předválečnou a poválečnou.

Obr. 13 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a profesních skupin, 1911–1913

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Obr. 14 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a profesních skupin, 1919–1925

Poznámky: Neúplnost dat za rok 1925 byla při výpočtu průměrů zohledněna.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Struktura zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné před 1. sv. válkou, tedy v období let 1911–1913, ukazuje na výraznou dominanci mužů ve většině profesních/sociálních skupin. To je samozřejmě dáno i vyšším počtem zemřelých mužů v ústavu oproti ženám. Co se týče skupiny „Domácí služebnictvo“ a „Osoby žijící z rent a podpor“, zde naopak výrazně dominují ženy. Mezi lety 1919–1925 došlo k nárůstu absolutního počtu zemřelých žen v ústavu, a tím

pádem i k nárůstu absolutního počtu zemřelých žen v jednotlivých profesních/sociálních skupinách. Mezi lety 1911–1913 a 1919–1925 došlo k nárůstu absolutního počtu zemřelých žen v průměru za rok u skupiny „Průmysl oděvní“ . Největší změnu mezi pohlavím lze pozorovat u skupiny „Peněžnictví“, kde před 1. sv. válkou nezemřely v Zemském ústavu pro choromyslné žádné ženy pracující v této skupině, po válce už to bylo přibližně 2–3 ženy v průměru za rok. Během 1. sv. války začaly ženy vykonávat profese, které dříve byly vyhrazeny pouze mužům. Jelikož muži bojovali ve válce, ženy je musely v mnoha profesích nahradit a po skončení války u těch profesí již zůstaly.

Fialová a kol. (1998, str. 302) uvádí strukturu obyvatelstva podle profesních/sociálních skupin v Čechách za rok 1910 a 1921, tedy na základě dat ze sčítání lidu. V obou sledovaných letech je uvedeno pět sociálních skupin ekonomicky aktivního obyvatelstva, přičemž názvy jednotlivých skupin jsou následující: Samostatní, Úředníci, Dělníci, Pomáhající a Služebnictvo.

Co se týče roku 1910, nejpočetnější skupinou v Čechách byli dělníci s více jak 50% podílem. Další skupinou s vysokým podílem byli samostatní, kteří zahrnovali jak horní vrstvy měšťanstva, tak i řemeslníky a rolníky. Úředníků bylo v tomto roce necelých 5 %. V roce 1921 byli také nejvíce zastoupeni ve společnosti dělníci, s podílem přesahujícím 60 %. Podíl samostatných a služebnictva se od roku 1910 příliš nezměnil, avšak došlo k výraznému navýšení podílu úředníků ze 4,7 % za rok 1910 na téměř dvojnásobek v roce 1921 (Fialová a kol., 1998, str. 302).

Tab. 11 – Zemřelí podle profesních/sociálních skupin v ústavu (1911) a Čechách (1910)

Profesní/sociální skupina	Zemský ústav pro choromyslné			Čechy		
	Muži (%)	Ženy (%)	Σ (%)	Muži (%)	Ženy (%)	Σ (%)
Zemědělství a lesnictví	3,0	3,9	3,3	28,4	27,6	28,0
Hornictví a hutnictví	2,3	1,3	1,9	3,3	2,0	2,6
Průmysl strojů a zpracování kovů	8,3	2,6	6,2	4,7	2,1	3,4
Průmysl kamene a zemin	0,8	–	0,5	2,4	1,5	2,0
Průmysl dřevařský	3,0	3,9	3,3	2,6	1,1	1,8
Průmysl textilní	1,5	2,6	1,9	3,3	2,3	2,8
Průmysl oděvní	8,3	5,2	7,2	5,6	3,4	4,5
Průmysl potravin	3,8	3,9	3,8	2,5	1,1	1,8
Průmysl stavební	7,6	3,9	6,2	7,2	3,2	5,2
Dělníci a továrníci	18,2	27,3	21,5	9,2	7,3	8,2
Obchodní činnost	9,1	9,1	9,1	1,1	0,4	0,7
Živnost hostinská a výčepnická	4,5	1,3	3,3	2,3	1,5	1,9
Peněžnictví	–	–	–	0,3	0,1	0,2
Doprava a živnost dopravní	5,3	2,6	4,3	4,0	2,0	3,0
Státní a jiná veřejná správa	11,4	6,5	9,6	2,7	1,2	2,0
Vojsko a stráž	4,5	1,3	3,3	0,5	0,2	0,3
Domácí služebnictvo	1,5	5,2	2,9	3,6	3,3	3,5
Osoby žijící z rent a podpor	–	3,9	1,4	10,2	12,0	11,1
Ostatní povolání a chovanci ústavů	6,8	15,6	10,0	6,0	27,8	16,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Poznámky: V tabulce (–) značí situaci, že se jev nevyskytoval. Statistika za Čechy (1910) neumožňuje třídění zemřelých podle profesních skupin v rámci věku. Z tohoto důvodu nejsou odečteny zemřelé děti.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 168–169 a vlastní výpočty

Tab. 12 – Zemřelí nad 15 let podle profesních/sociálních skupin v ústavu (1920) a Čechách (1920)

Profesní/sociální skupina	Zemský ústav pro choromyslné			Čechy		
	Muži (%)	Ženy (%)	Σ (%)	Muži (%)	Ženy (%)	Σ (%)
Zemědělství a lesnictví	4,2	3,2	3,8	20,8	19,6	20,1
Hornictví a hutnictví	3,5	1,1	2,6	2,5	1,5	1,9
Průmysl strojů a zpracování kovů	4,9	7,5	6,0	5,3	1,9	3,5
Průmysl kamene a zemin	–	1,1	0,4	1,9	0,8	1,3
Průmysl dřevařský	2,8	1,1	2,1	2,7	1,0	1,8
Průmysl textilní	2,1	2,2	2,1	2,0	1,4	1,7
Průmysl oděvní	4,2	7,5	5,5	5,5	3,6	4,5
Průmysl potravin	5,6	3,2	4,7	2,8	1,0	1,9
Průmysl stavební	5,6	1,1	3,8	5,2	2,0	3,5
Dělníci a továrníci	11,3	17,2	13,6	7,9	6,8	7,3
Obchodní činnost	4,2	3,2	3,8	3,6	2,1	2,8
Živnost hostinská a výčepnická	0,7	3,2	1,7	1,3	0,9	1,1
Peněžnictví	–	–	–	0,3	0,1	0,2
Doprava a živnost dopravní	8,5	6,5	7,7	4,2	2,4	3,2
Státní a jiná veřejná správa	13,4	7,5	11,1	4,6	2,9	3,7
Vojsko a stráž	7,7	3,2	6,0	2,4	0,1	1,2
Domácí služebnictvo	2,8	7,5	4,7	2,8	5,2	4,1
Osoby žijící z rent a podpor	2,1	6,5	3,8	15,4	18,0	16,8
Ostatní povolání a chovanci ústavů	16,2	17,2	16,6	8,8	28,6	19,3
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Poznámky: V tabulce (–) značí situaci, že se jev nevyskytoval.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. ČSÚ (2006), tabulka F08 a vlastní výpočty

Pro srovnání struktury obyvatel podle sociálního postavení ve společnosti před válkou a po válce slouží výše uvedené tabulky (Tab. 11, Tab. 12), které zobrazují podíly zemřelých podle profesních/sociálních skupin v Zemském ústavu pro choromyslné a Čechách. Profesní skupiny byly opět převzaty z Demografické ročenky roku 1920.

Jak už bylo řečeno, aby byla možná komparace Čech roku 1910 s rokem 1920, bylo potřeba kvůli detailnějšímu třídění zemřelých rakouské statistiky za rok 1910 nasčítat dohromady některé profesní/sociální skupiny. Jednalo se o tyto čtyři skupiny: „Zemědělství a lesnictví“, „Doprava a živnost dopravní“, „Domácí služebnictvo“ a „Osoby žijící z rent a podpor“. První skupina byla nasčítána z farmářů, dalších nezávislých zemědělců, zaměstnanců ve stálé službě v rámci zemědělství a denních námezdních pracovníků v zemědělství. Druhá skupina byla nasčítána z pracovníků v dopravních společnostech, pomocného personálu v dopravě a také dopravních úředníků. Třetí skupina byla nasčítána ze sluhů a osob vykonávajících práci různého druhu. Čtvrtá a poslední skupina byla složena z důchodců, výměnkářů a příjemců almužny.

Za zmínku stojí především skupina dělníků a továrníků, neboť v obou sledovaných letech měla tato skupina vyšší podíl na úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné než v Čechách. Je zde zřetelná nadúmrtnost dělníků a továrníků v Ústavu choromyslných. Nadúmrtnost zemřelých osob v Zemském ústavu pro choromyslné je patrná i ze skupiny „Státní a jiná veřejná správa“.

Opačný trend lze pozorovat u skupiny „Zemědělství a lesnictví“, kde v obou sledovaných letech zemřelí v Čechách představovali 4–6 násobně vyšší podíl na úmrtí než v Zemském ústavu pro choromyslné. Osoby žijící z rent a podpor také představovaly v obou sledovaných letech nižší podíl na úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné než v Čechách. Lze se domnívat, že osoby z některých vybraných sociálních skupin měly více předpoklady k psychickým problémům.

5.4 Struktura zemřelých podle místa narození

Mezi lety 1911–1925 zemřelo v Zemském ústavu pro choromyslné 2791 osob, u kterých bylo v úmrtní matrice doplněno místo narození. V této podkapitole bylo tedy nezbytné z celkového počtu zemřelých osob v Ústavu choromyslných (tj. 3206) z analýzy vyřadit 28 dětí (do 15 let) a dalších 387 osob, u kterých nebylo v úmrtní matrice vyplněno místo narození. Následující tabulka (Tab. 13) zobrazuje podíl Prahy a dalších 20 okresů, které se nejvíce podílely místem narození na zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období, přičemž tabulka uvádí okresy narození s výjimkou Prahy. Aby bylo zjištěno celkové postavení Prahy, byla všechna místa úmrtí tehdejších okresů dána pod termín „Praha“, který zahrnuje Prahu ve svém rozsahu po roce 1922.

Tab. 13 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějšího místa narození, 1911–1925

Okres	Počet	Podíl (%)
Praha	683	24,5
Ústí nad Labem	52	1,9
Jílové	49	1,8
Benešov	47	1,7
Hořovice	46	1,6
Zbraslav	44	1,6
Slaný	43	1,5
Litoměřice	37	1,3
Plzeň	31	1,1
Vídeň	31	1,1
Kladno	30	1,1
Teplice	30	1,1
Brandýs nad Labem	29	1,0
Příbram	28	1,0
Beroun	27	1,0
Český Brod	27	1,0
Tábor	27	1,0
Jičín	25	0,9
Kolín	25	0,9
Mělník	25	0,9
Říčany	25	0,9
Celkem Praha + 20 okresů	1361	48,9
Celkem zemřelí podle místa narození	2791	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

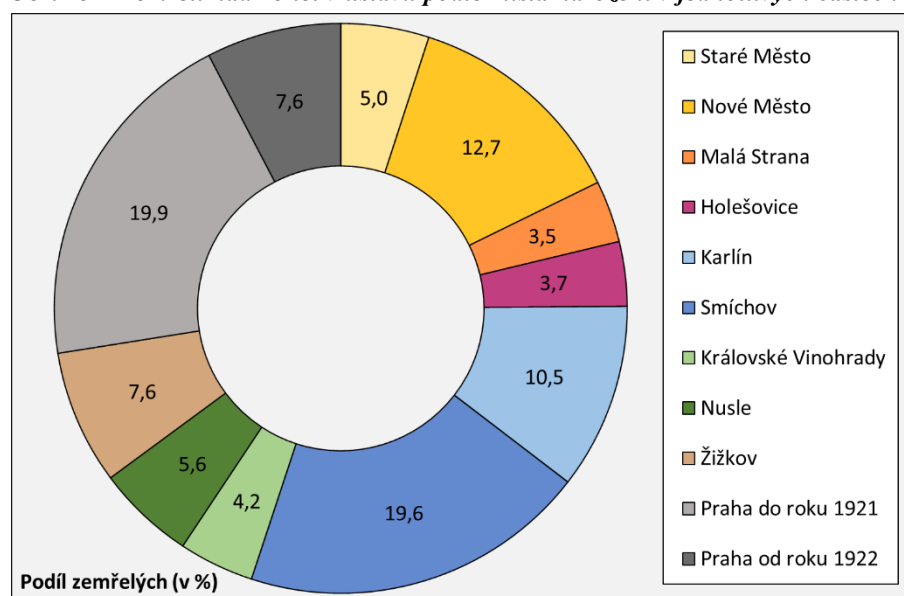
Nejčastějším místem narození osob, které zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné, je Praha, která se podílí téměř z jedné čtvrtiny na zemřelých celkem podle doplněného místa narození v úmrtní matrice. Následujících 20 okresů, která představují největší zastoupení na zemřelých podle místa narození, se podílí mezi 0,9–1,9 %, tedy velmi nízkým podílem. Lze si povšimnout, že Praha spolu s těmito 20 okresy představuje necelou polovinu ze všech zemřelých podle místa narození. Z tohoto lze usuzovat, že existuje nespočetné množství lokalit, kde se narodily osoby, které v Ústavu choromyslných zemřely. Osoby narozené v těchto lokalitách jsou na svou dobu poměrně hodně rozptýleny v prostoru, neboť byla v matrice

zemřelých zaznamenána města nacházející se téměř po celé Evropě. Příkladem může být město Vídeň, Krakov, Budapešť, Milán nebo Sarajevo.

V letech 1911–1925 zemřelo v Ústavu choromyslných 31 pacientů, kteří se narodili ve Vídni. Zanedbatelný podíl pak představovaly osoby, které se narodily v nynějším Chorvatsku, Německu, Itálii či Švýcarsku. Z těchto 31 narozených ve Vídni eviduje matrika zemřelých 6 vojáků, kteří byli hospitalizováni do ústavu během 1. sv. války a po válce. Příčinou hospitalizace vojáků po válce mohlo být opět trauma z války. Mezi těmito 31 zemřelými byli například učitelé, žebráci, nezaměstnaní, ale také úředník u banky „Union“ nebo úředník paroplavební společnosti „Donau“.

Jak už bylo řečeno, Praha se nejvíce podílela místem narození na zemřelých v ústavu. Jelikož je sledováno období 1911–1925, a v té době dochází ke změně území Prahy, nelze v některých případech jednoznačně určit, zda se jedná o osoby narozené v konkrétním okrese, nebo už v samotné Praze. Z tohoto důvodu je vhodnější sledovat, pokud je v matrice zemřelých uvedeno, Prahu za jednotlivé části. Podíl jednotlivých částí na Praze za celé sledované patnáctileté období je zobrazen na následujícím grafu (Obr. 15).

Obr. 15 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa narození v jednotlivých částech Prahy, 1911–1925

Poznámky: Je nutné počítat s mírným zkreslením výsledků z důvodu změny území Prahy ve sledovaném období.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

V práci je sledováno patnáctileté období 1911–1925, ve kterém dochází ke změně území Prahy. Do roku 1921 Prahu tvořilo osm čtvrtí – Staré Město (I), Nové Město (II), Malá Strana (III), Hradčany (IV), Josefov (V), Vyšehrad (VI), Holešovice-Bubny (VII) a Libeň (VIII). Od roku 1922, konkrétně od 1. ledna tohoto roku, vzniká tzv. Velká Praha, kdy byly k osmi pražským čtvrtím připojeny mnohé části. Například byly připojeny: Karlín, Smíchov, Královské Vinohrady, Nusle, Žižkov, Vršovice aj. (Borkovský a kol., 1964, str. 555).

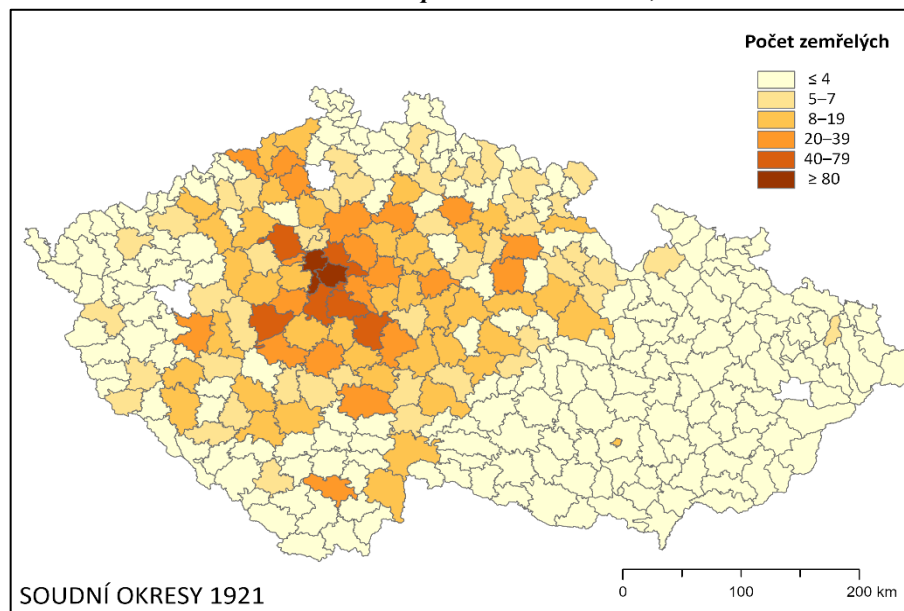
Z důvodu změny území Prahy ve sledovaném období jsou ve výše uvedeném grafu zobrazeny jednotlivé části pomocí teplých a studených odstínů barev podle toho, zda tyto části tvořily Prahu už před rokem 1922, nebo jsou součástí Prahy až od tohoto roku. „Praha do roku 1921“ a „Praha od roku 1922“ v legendě označují Prahu jako celek a nespecifikují jednotlivé části. V některých případech byl v matrice zemřelých 1911–1925 uveden pouze obecný pojem „Praha“. Nelze však

tvrdit, že se jedná o jiné části, než které jsou zobrazeny v grafu. Z tohoto důvodu je nutné počítat s mírným zkreslením výsledků. Nejvíce zemřelých, kteří se narodili na dnešním území Prahy, pocházelo ze Smíchova. Naopak nejméně osob, které se narodily na dnešním území Prahy a zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné, pocházelo ze čtvrtí Malá Strana a Holešovice.

Následující kartodiagram (Obr. 16) zobrazuje absolutní počet zemřelých (starší 15 let) podle místa narození za celé sledované patnáctileté období, a to v rámci 328 soudních okresů z roku 1921.

Obr. 16 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa narození, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. New York City, Esri, 2015 a vlastní výpočty

Z kartodiagramu je zřejmé, že nejvíce pacientů, kteří zemřeli v Zemském ústavu pro choromyslné, se narodilo v centrálních a severozápadních Čechách. Naproti tomu z Moravy a Slezska pocházelo jen velmi málo osob, které v ústavu zemřely. Nejvíce osob se narodilo v okrese Smíchov a Hlavní město Praha. Dále zemřelí pocházeli z okresů nacházející se poblíž Prahy. Dalo se očekávat, že okresy, pro které je Praha spádovou oblastí, budou v kartodiagramu znázorněny tmavší barvou. Lze také z kartodiagramu usuzovat na poměrně velkou fragmentaci osob zemřelých v Ústavu choromyslných podle okresu narození.

5.5 Struktura zemřelých podle místa bydliště

Tato podkapitola je do jisté míry spjata s předchozí podkapitolou. I zde budou analyzovány osoby v rámci jednotlivých okresů, nicméně ne podle místa narození, nýbrž podle místa současného bydliště. V letech 1911–1925 zemřelo v Zemském ústavu pro choromyslné podle vyplněného místa bydliště celkem 3014 osob. Z celkového počtu zemřelých osob v Ústavu choromyslných (tj. 3206) muselo být z analýzy vyňato 30 dětí (do věku 15 let) a dalších 162 osob, u kterých nebylo v úmrtí matrice vyplněno místo současného bydliště. Z výše uvedeného je zřejmé, že častěji bylo u osob vyplněno v matrice zemřelých 1911–1925 místo současného bydliště nežli místo narození, neboť v analýze zemřelých podle místa narození muselo být vyřazeno 28 dětí a kvůli neúplnosti dat dalších 387 osob, tedy celkem mnohem větší počet než v této podkapitole.

Pro představu je v následující tabulce (Tab. 14), stejně jako v předchozí podkapitole, zobrazen podíl Prahy a dalších 20 okresů, které se nejvíce podílely místem bydliště na zemřelých v Ústavu choromyslných za celé sledované patnáctileté období, přičemž s Prahou bylo pracováno stejně jako v předchozí podkapitole.

Tab. 14 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějšího místa bydliště, 1911–1925

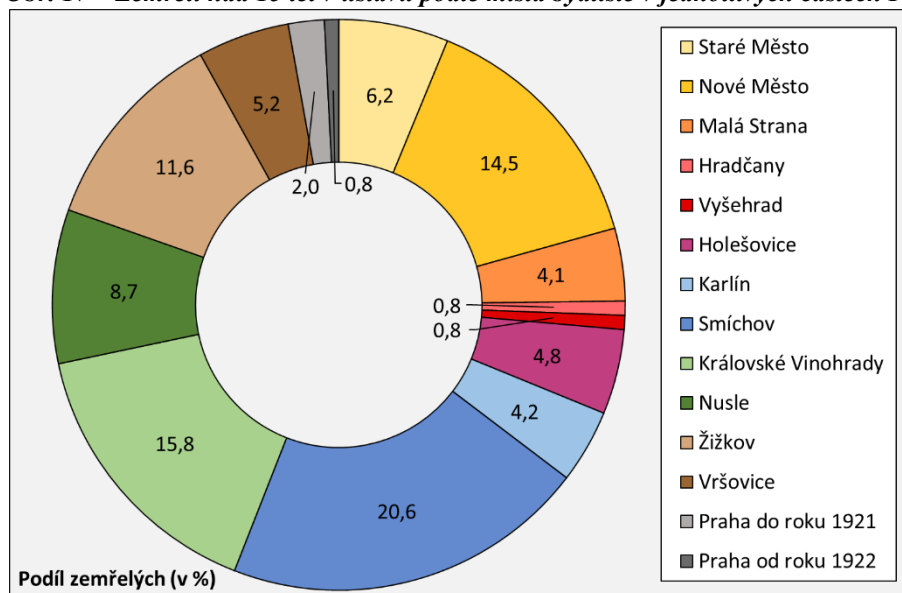
Okres	Počet	Podíl (%)
Praha	1872	62,1
Ústí nad Labem	93	3,1
Litoměřice	46	1,5
Zbraslav	38	1,3
Jílové	29	1,0
Říčany	24	0,8
Teplice	23	0,8
Brandýs nad Labem	20	0,7
Slaný	19	0,6
Čáslav	17	0,6
Děčín	17	0,6
Kolín	16	0,5
Plzeň	16	0,5
Kladno	15	0,5
Benešov	14	0,5
České Budějovice	14	0,5
Hořovice	14	0,5
Most	13	0,4
Hradec Králové	12	0,4
Louny	12	0,4
Pardubice	11	0,4
Celkem Praha + 20 okresů	2335	77,7
Celkem zemřelí podle místa bydliště	3014	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Nejvíce se na zemřelých opět podílela místem bydliště Praha, konkrétně ze 62,1 %. Znamená to, že 62,1 % všech osob, které v Zemském ústavu pro choromyslné zemřely, měly před svým hospitalizováním bydliště v Praze nebo pobývaly na území Prahy (například i tuláci, žebráci či chovanci ústavů). Druhý okres v pořadí, Ústí nad Labem, tvořil přes 3 % všech osob, které v tomto okrese bydlely a zemřely v Ústavu choromyslných. Ostatní okresy se pak podílely velmi nízkým procentem.

Jelikož se Praha nejvíce podílela místem bydliště na zemřelých v ústavu, je na následujícím grafu (Obr. 17) vyobrazen podíl jednotlivých částí na Praze za celé sledované patnáctileté období. Nutno však poznamenat, že opět v některých případech nelze jednoznačně určit, zda se jedná o osoby bydlící v Praze nebo v samostatném okrese, neboť je sledováno právě patnáctileté období 1911–1925, ve kterém dochází ke vzniku Velké Prahy. Z tohoto důvodu je vhodnější sledovat Prahu za jednotlivé části.

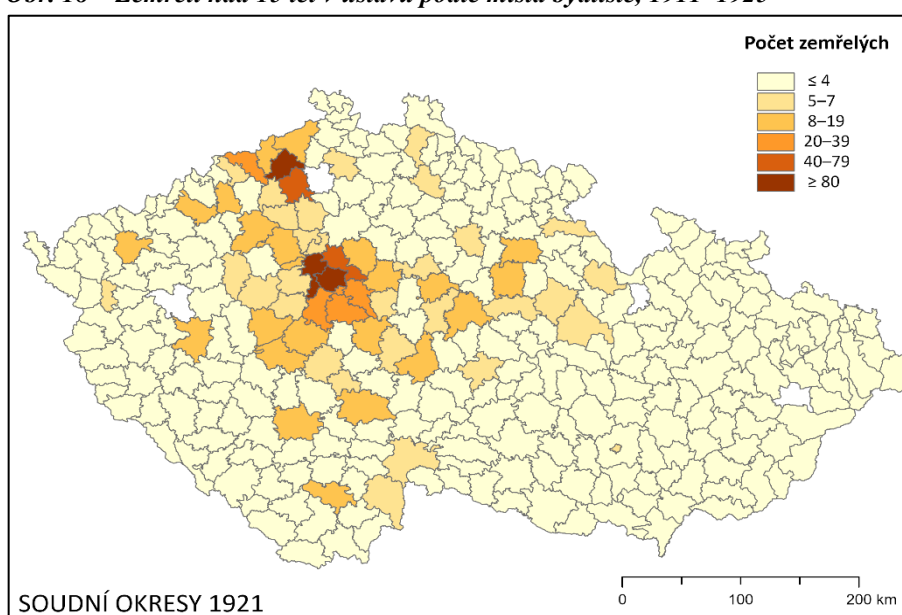
Do roku 1921 Prahu tvořilo osm čtvrtí – Staré Město (I), Nové Město (II), Malá Strana (III), Hradčany (IV), Josefov (V), Vyšehrad (VI), Holešovice-Bubny (VII) a Libeň (VIII). Od 1. ledna roku 1922 vzniká tzv. Velká Praha připojením mnohých částí. Například byly připojeny: Karlín, Smíchov, Královské Vinohrady, Nusle, Žižkov a Vršovice (Borkovský a kol., 1964, str. 555).

Obr. 17 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa bydliště v jednotlivých částech Prahy, 1911–1925

Poznámky: Je nutné počítat s mírným zkreslením výsledků z důvodu změny území Prahy ve sledovaném období.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Ve výše uvedeném grafu jsou opět zobrazeny jednotlivé části Prahy pomocí teplých a studených odstínů barev kvůli změně území Prahy ve sledovaném období. „Praha do roku 1921“ a „Praha od roku 1922“ v legendě opět označují Prahu jako celek a nespecifikují jednotlivé části. Nelze však tvrdit, že se jedná o jiné části, než které jsou zobrazeny v grafu. Z tohoto důvodu je nutné počítat s mírným zkreslením výsledků. Nejvíce zemřelých, kteří bydleli na dnešním území Prahy, pocházelo opět ze Smíchova. Naopak nejméně osob, které bydlely (též pobývaly jako žebráci nebo tuláci) na dnešním území Prahy a zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné, pocházelo ze čtvrtí Hradčany a Vyšehrad.

Obr. 18 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle místa bydliště, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. New York City, Esri, 2015 a vlastní výpočty

Výše uvedený kartodiagram (Obr. 18) zobrazuje absolutní počet zemřelých podle místa bydliště za celé sledované patnáctileté období, a to v rámci 328 soudních okresů z roku 1921. Z tohoto kartodiagramu je patrné, že osoby, než se dostaly do Zemského ústavu pro choromyslné a následně v tomto ústavu zemřely, bydlely nejčastěji v pražských okresech, případně v okrese Smíchov a Ústí nad Labem. Osob bydlících na Moravě a ve Slezsku bylo pomálu. Dále je zde vidět, že zemřelí často bydleli v okresech nacházejících se poblíž Prahy. Opět se dalo očekávat, že okresy, pro které je Praha spádovou oblastí, budou v kartodiagramu vyznačeny tmavší barvou. Narozdíl od zemřelých podle místa narození, zde je z kartodiagramu patrná poměrně malá fragmentace osob zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné podle okresu bydliště.

5.6 Struktura zemřelých podle diagnóz (příčin úmrtí)

Způsoby léčby se v Zemském ústavu pro choromyslné odvíjely podle druhu onemocnění a jeho intenzity. V letech 1791–1846 byly nejčastějšími pacienty Ústavu choromyslných osoby trpící epilepsií a manickým onemocněním. K léčbě pacientů v Zemském ústavu pro choromyslné se používalo mnoho metod, například psychotherapeutické koupele, pití minerálních vod nebo elektroterapie. Také byla prosazována metoda pracovní terapie. Neklidní a zuřiví pacienti byli omezováni prostředky, jako je kazajka, kurty či rukavice (Chaloupková, 2010, str. 78).

Matrika zemřelých 1911–1925 je odlišná od ostatních úmrtních matrik, protože v této matrice jsou uvedeny specifické příčiny úmrtí, na které se běžně neumíralo (tj. jsou typické pro ústav). V této podkapitole bude provedena dvojí analýza. Nejprve budou osoby analyzovány podle nejčastější diagnózy (onemocnění), se kterou se do Zemského ústavu pro choromyslné dostaly. Následně budou analyzovány osoby podle nejčastějších příčin úmrtí, na které v ústavu podlehl. Dvojí analýza bude provedena z toho důvodu, že příčina úmrtí nemusela nutně souviset (a často ani nesouvisela) s diagnózou, kvůli níž byli lidé do Ústavu choromyslných hospitalizováni.

V matrice zemřelých je uvedena kolonka „Nemoc, příčina úmrtí“, kam byla zaevidována diagnóza, se kterou byl pacient hospitalizován do ústavu a příčina úmrtí, na kterou v tomto ústavě podlehl. Problém nastal, když diagnóza a příčina úmrtí nebyla v matrice zaevidována. To bylo vyřešeno vyřazením daného zemřelého z analýzy. Často docházelo také k tomu, že u zemřelého bylo vyplněno více příčin úmrtí (např. zápal plic a zároveň podvýživa). V tomto případě byla analyzována ta příčina úmrtí, která byla vyplněna v úmrtní matrice na prvním místě, protože se lze domnívat, že se jednalo s největší pravděpodobností o hlavní příčinu úmrtí. Vedlejší příčiny úmrtí nebyly pro zjednodušení výsledků vůbec analyzovány.

Nutno poznamenat, že rozřídění zemřelých dle diagnóz nebylo vůbec jednoduché, neboť byly diagnózy a příčiny úmrtí v matrice uváděny latinskými výrazy. Tyto výrazy musely být pro účely zpracování dat přeloženy do českého jazyka.

V rámci zemřelých za Ústav choromyslných v letech 1911–1925 je diagnóza (onemocnění) zachycena celkem u 2620 osob. Do vlastní analýzy vstupuje celkem 2594 osob, protože 26 záznamů se týká dětí do 15 let. Dalších 586 osob muselo být z analýzy vyřazeno, protože u těchto osob nebyla diagnóza uvedena. V následující tabulce (Tab. 15) je zobrazen podíl zemřelých osob podle nejčastějších diagnóz v Ústavu choromyslných za celé sledované patnáctileté období.

Tab. 15 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějších diagnóz, 1911–1925

Diagnóza	Počet	Podíl (%)
Alkoholismus	20	0,8
Delirium	82	3,2
Demence	609	23,5
Deprese	15	0,6
Epilepsie	150	5,8
Idiota	30	1,2
Imbecilita	35	1,3
Korsakovova psychóza	10	0,4
Mánie	25	1,0
Melancholie	112	4,3
Meningitida	38	1,5
Paralýza	143	5,5
Paranoia	75	2,9
Pomatenost	82	3,2
Poškození mozku	222	8,5
Presbyofrenie	41	1,6
Progresivní paralýza	742	28,6
Psychóza	42	1,6
Sešlost věkem	16	0,6
Schizofrenie	13	0,5
Skleróza	20	0,8
Syfilis	13	0,5
Ostatní	59	2,3
Celkem	2594	100,0

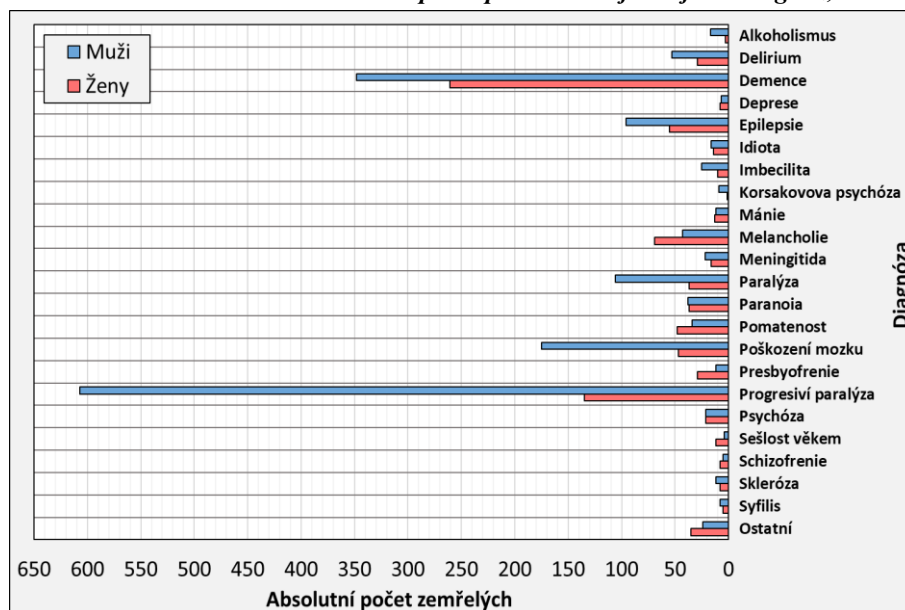
Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

V letech 1911–1925 se mezi nejčastější diagnózy v Zemském ústavu pro choromyslné řadí takové diagnózy, u kterých byl dohromady za celé sledované patnáctileté období počet zemřelých větší nebo roven 10. Takto bylo stanoveno 22 nejčastějších diagnóz Ústavu choromyslných. Vůbec největší zastoupení ze struktury zemřelých v ústavu podle nejčastějších diagnóz představují osoby s onemocněním Progresivní paralýza a Demence. Progresivní paralýza se podílí na zemřelých v ústavu více jak jednou čtvrtinou, demence pak necelou jednou čtvrtinou. Naopak nejmenší zastoupení na zemřelých v Ústavu choromyslných podle nejčastějších diagnóz představují osoby s onemocněním Korsakovova psychóza.

Co se týče genderové diferenciace, muži se podíleli na úmrtí v Ústavu choromyslných podle nejčastějších diagnóz ze 65,3 %, ženy pak ze 34,7 %. I přes to, že muži umírali v ústavu za sledované období dvakrát tak častěji než ženy, ne ve všech diagnózách výrazně dominovali. Strukturu zemřelých mužů a žen podle nejčastějších diagnóz za celé sledované patnáctileté období zobrazuje následující graf (Obr. 19).

Ve většině diagnóz výrazně dominovalo mužské pohlaví, nejvíce patrné z diagnózy progresivní paralýza, poškození mozku, demence a paralýza. Ženy naopak výrazně dominovaly ve stavu melancholickém, pomatenosti a chorobě Presbyofrenie. Mírně pak ženy dominovaly také ve stavu deprese, mánie a paranoii. Co se týče mužů a žen s psychózou, jejich absolutní počet byl za celé sledované patnáctileté období zcela vyrovnaný.

Obr. 19 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a nejčastějších diagnóz, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Jak už bylo řečeno, vůbec nejčastější diagnózou v Ústavu choromyslných byla progresivní paralýza a demence. To lze spatřit i z výše uvedeného grafu. Mezi lety 1911–1925 bylo hospitalizováno s demencí téměř 350 mužů a více jak 250 žen. S onemocněním Progresivní paralýza pak bylo hospitalizováno v letech 1911–1925 více jak 600 mužů a téměř 150 žen.

Progresivní paralýza byla na počátku 20. století považována za nejznámější a nejzávažnější duševní chorobu, neboť vede k úplnému rozpadu duševní činnosti člověka a následně ke smrti. Při této nemoci se dějí typické změny v kůře mozkové. Hlavní příčinou pro vznik progresivní paralýzy je špatně léčená syfilis (Frabša a Heveroch, 1926, str. 88–89).

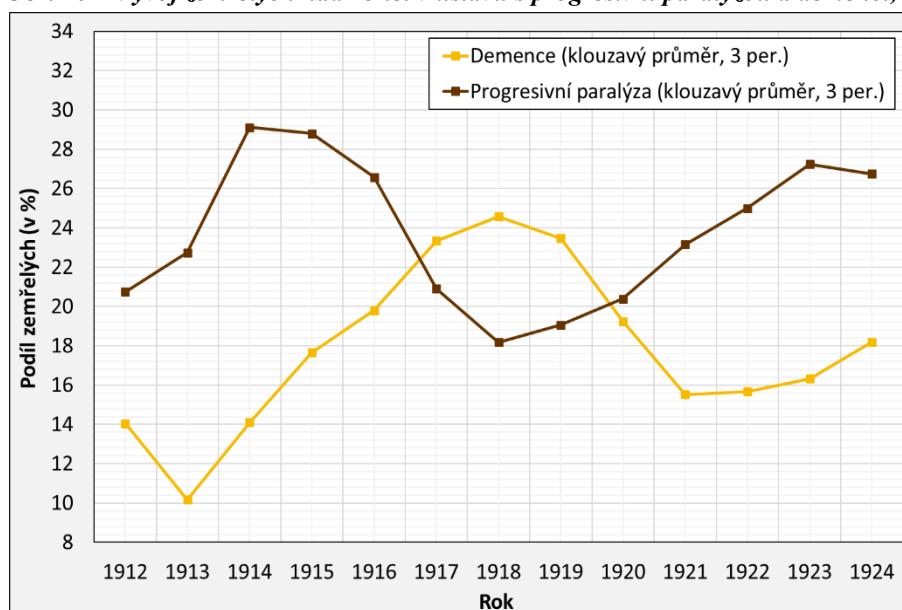
Co se týče příznaků nemoci, ty jsou jak duševní, tak i tělesné. Mezi tělesné příznaky progresivní paralýzy patří například poruchy koordinace, nestejné zornice, poruchy řeči, poruchy polykání, apoplektiformní a epileptiformní záchvaty, proleženiny a poruchy kožní citlivosti. Mezi duševní příznaky lze zařadit stavy zmatenosti, melancholii, mánie a všelijaké bludy. Toto onemocnění vede po 2–3 letech trvání ke smrti, nicméně jsou známy i případy, kdy trvání bylo delší než 10 let. Progresivní paralýza postihuje spíše muže. To lze spatřit i z výše uvedeného grafu (Frabša a Heveroch, 1926, str. 88–89).

Jelikož se progresivní paralýza a demence nejvíce podílely na zemřelých podle nejčastějších diagnóz v Ústavu choromyslných v celém sledovaném patnáctiletém období, je na následujícím grafu (Obr. 20) zobrazena vyhlazená časová řada průměrného podílu zemřelých osob s progresivní paralýzou a demencí v jednotlivých letech v Zemském ústavu pro choromyslné.

Průměrný podíl zemřelých osob s demencí v Ústavu choromyslných rostl od roku 1913 až po konec 1. sv. války, přičemž na absolutní maximum se dostal právě roku 1918 s podílem přesahujícím 24 %. Po válce je zde viditelný pokles podílu zemřelých s demencí až na hodnoty z počátku války, a od roku 1921 tento podíl opět narůstal. Vysoké hodnoty během války mohou mít příčinu v traumatech spojené s válkou. Co se týče průměrného podílu zemřelých osob s onemocněním Progresivní paralýza, trend je zde zcela opačný. Dalo by se ve své podstatě říct, že křivky v grafu jsou osově souměrné s osou procházející ve 21 %. Zatímco v předválečné etapě

byl zaznamenán nárůst průměrného podílu zemřelých osob s progresivní paralýzou, v celém válečném období tento podíl klesal, a v poválečné etapě opět rostl.

Obr. 20 – Vývoj zemřelých nad 15 let v ústavu s progresivní paralýzou a demencí, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Následující tabulka (Tab. 16) srovnává podíl zemřelých osob z hlediska nejčastějších diagnóz v Zemském ústavu pro choromyslné před válkou a po válce. V roce 1911 a 1920 se mezi nejčastější diagnózy řadí takové diagnózy, jejichž absolutní počet byl v každém roce větší nebo roven 5. Takto bylo stanoveno 9 nejčastějších diagnóz Ústavu choromyslných za rok 1911 a 1920.

Tab. 16 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle 9 nejčastějších diagnóz, 1911 a 1920

Diagnóza	Rok 1911		Diagnóza	Rok 1920	
	Počet	Podíl (%)		Počet	Podíl (%)
1 Demence	61	28,8	1 Progresivní paralýza	55	22,6
2 Progresivní paralýza	43	20,3	2 Demence	48	19,8
3 Poškození mozku	11	5,2	3 Melancholie	19	7,8
4 Paralýza	10	4,7	4 Epilepsie	18	7,4
5 Pomatenost	9	4,2	5 Paranoia	11	4,5
6 Delirium	8	3,8	6 Paralýza	9	3,7
7 Epilepsie	8	3,8	7 Delirium	7	2,9
8 Presbyofrenie	7	3,3	8 Pomatenost	7	2,9
9 Melancholie	6	2,8	9 Psychóza	5	2,1
Celkem	163	76,9	Celkem	179	73,7
Celkem za rok 1911	212	100,0	Celkem za rok 1920	243	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Z tabulky si lze povšimnout, že výčet nejčastějších diagnóz v Zemském ústavu pro choromyslné se před válkou a po válce výrazně nezměnil. Totéž nelze říct o pořadí těchto diagnóz. Zatímco roku 1911 v ústavu výrazně dominovaly osoby s demencí, v roce 1920 už to byli pacienti hospitalizovaní s onemocněním Progresivní paralýza. V roce 1911 tvoří osoby s těmito nejčastějšími diagnózami více jak tři čtvrtiny ze všech osob v ústavu. Roku 1920 se podílí osoby s těmito diagnózami v ústavu konkrétně 73,7 %.

Doposud byly analyzovány osoby v ústavu podle nejčastějších diagnóz. Nyní budou analyzovány osoby podle nejčastějších příčin úmrtí. Je to z toho důvodu, že příčina úmrtí, na kterou pacienti v ústavu podlehlí, nemusela nutně souviset s diagnózou, kvůli níž byli do Zemského ústavu pro choromyslné hospitalizováni.

V rámci zemřelých za Zemský ústav pro choromyslné v letech 1911–1925 je příčina úmrtí zachycena celkem u 3184 osob. Do samotné analýzy vstupuje celkem 2083 osob, neboť 22 záznamů se týká dětí do 15 let. Další 1101 osob muselo být z analýzy vyňato, protože u těchto osob nebyla příčina úmrtí v matrice vyplněna. Podíl zemřelých osob podle nejčastějších příčin úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období je zobrazen v následující tabulce (Tab. 17).

Tab. 17 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle nejčastějších příčin úmrtí, 1911–1925

Příčina úmrtí	Počet	Podíl (%)
Alkohol	24	1,2
Arterioskleróza	85	4,1
Atrofie	341	16,4
Erysipel	28	1,3
Mozková mrtvice	17	0,8
Myokarditis	19	0,9
Nádor	23	1,1
Podvýživa	171	8,2
Sepse	25	1,2
Srdeční vada	33	1,6
Tuberkulóza	454	21,8
Úplavice	47	2,3
Zánět	249	12,0
Zápal plic	441	21,2
Ostatní	126	6,0
Celkem	2083	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Mezi lety 1911–1925 se mezi nejčastější příčiny úmrtí v Ústavu choromyslných zařazují takové příčiny úmrtí, jejichž absolutní počet za celé sledované patnáctileté období je větší nebo roven 15. Takto bylo stanoveno 14 nejčastějších příčin úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné. Vůbec největší zastoupení na struktuře zemřelých v ústavu podle příčin úmrtí představují osoby, které zemřely na tuberkulózu. Druhý největší podíl představují osoby, které zemřely na zápal plic. Podíly tuberkulózy a zápalu plic přesahují jako jediné z výše uvedených příčin úmrtí pomyslnou hranici 20 %. Naopak nejmenší zastoupení na zemřelých v ústavu podle nejčastějších příčin úmrtí představují osoby, které zemřely na mozkovou mrtvici.

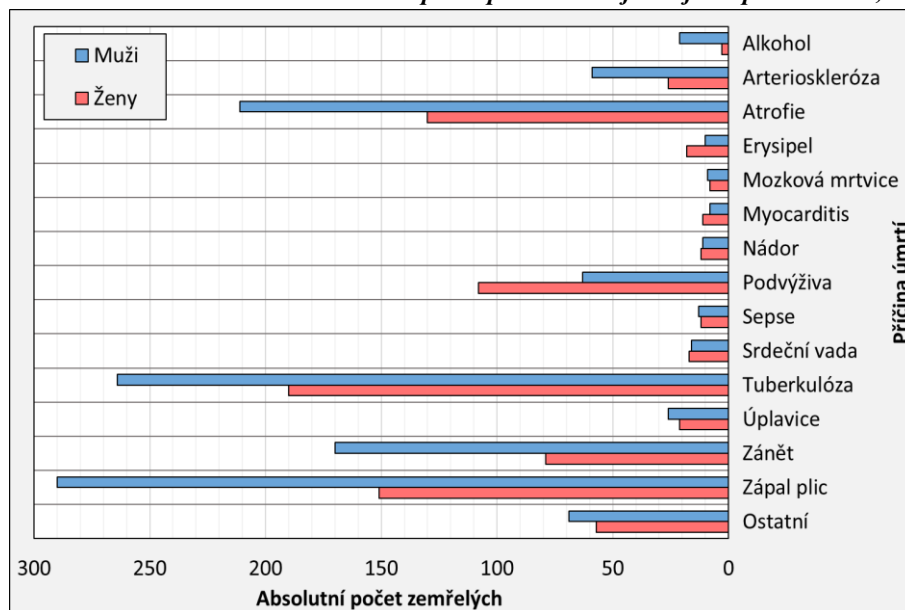
Pacienti byli často upoutáni na lůžku, trpěli bolestmi, třáslí se zimou. I kvůli tomu je vysoké procento těch, kteří zemřeli na zápal plic či různé záněty (např. zánět plic, zánět pohrudnice apod.). Také v této době byly problémy s výživou, strava pacientů byla prostá a pacientům chyběly potřebné živiny. I toto se do jisté míry promítlo na úmrtí v ústavu.

Následující graf (Obr. 21) zobrazuje strukturu zemřelých mužů a žen podle nejčastějších příčin úmrtí za celé sledované patnáctileté období. Jak už bylo zmíněno, nejčastější příčinou úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období byl zápal plic

a tuberkulóza. To lze spatřit i z níže uvedeného grafu. Mezi lety 1911–1925 zemřelo v Ústavu choromyslných na zápal plic téměř 300 mužů a více jak 150 žen. Na tuberkulózu pak zemřelo v letech 1911–1925 více jak 250 mužů a téměř 200 žen.

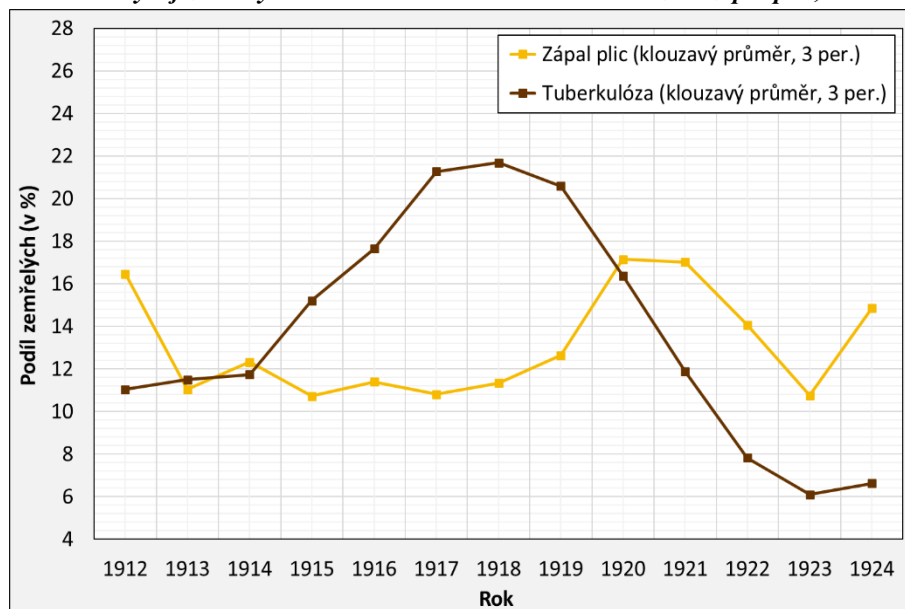
Obr. 21 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a nejčastějších příčin úmrtí, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Na následujícím grafu (Obr. 22) je zobrazena vyhlazená časová řada průměrného podílu zemřelých osob v Ústavu choromyslných na tuberkulózu a zápal plic po jednotlivých letech.

Obr. 22 – Vývoj zemřelých nad 15 let v ústavu na tuberkulózu a zápal plic, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Zatímco v předválečném období průměrný podíl zemřelých osob na zápal plic klesal, v období válečném stagnoval mezi 10–12 %. Po 1. sv. válce dochází k prudkému nárůstu průměrného podílu zemřelých osob na zápal plic, přičemž viditelný pokles tohoto podílu přichází až po roce 1921. Co se týče osob zemřelých v Ústavu choromyslných na tuberkulózu, lze její

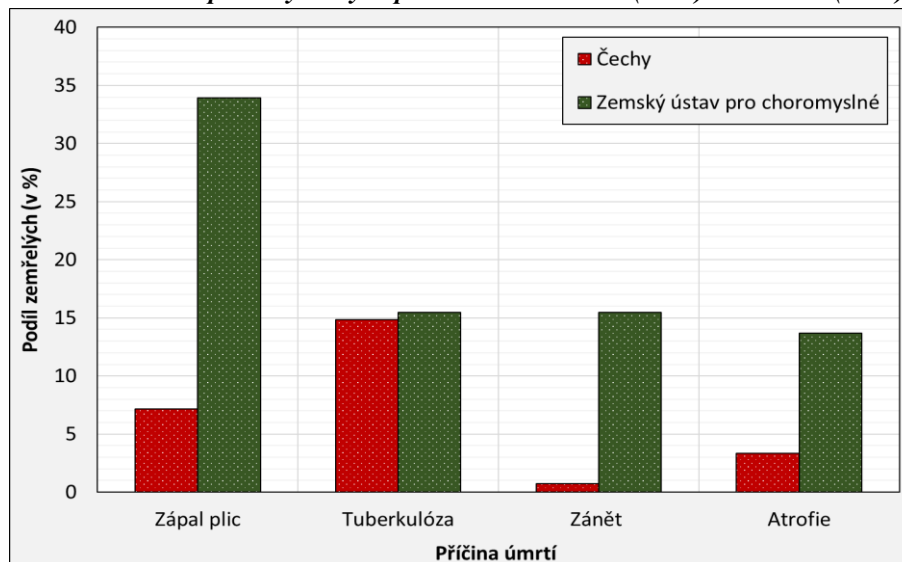
vývoj také rozdělit na 3 etapy. V předválečném období průměrný podíl zemřelých osob na tuberkulózu mírně rostl. V období války lze pozorovat enormní nárůst průměrného podílu zemřelých osob na tuberkulózu, přičemž na absolutní maximum se tento podíl dostal roku 1918 s hodnotou téměř 22 %. Po 1. sv. válce dochází opět k poklesu tohoto podílu a od roku 1921 jsou hodnoty nižší než v období předválečném (tj. okolo 7 %).

Lze se domnívat, že za nejčastějšími příčinami úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné, tedy za zápal plic a tuberkulózou, do jisté míry stojí i Španělská chřipka z let 1918–1920. Salfellner (2017, str. 167) uvádí, že osoby, které zemřely v důsledku komplikací způsobených chřipkou, zemřely především na zápal plic. Salfellner (2017, str. 166–167) dále předpokládá, že za osobami zemřelými na tuberkulózu se kvůli příliš malé diagnostické senzitivě skrývá značný počet obětí Španělské chřipky.

Spinney (2017, str. 68–69) píše, že lidské tělo nakažené Španělskou chřipkou procházelo jistou změnou. Některým nemocným vypadávaly vlasy a zuby, jiní nepociťovali žádné symptomy a z ničeho nic se na místě sesypali. Spinney také uvádí, že nakažení často blouznili. I z tohoto důvodu mohli být hospitalizováni právě v Kateřinkách, kde na zápal plic/tuberkulózu podlehli.

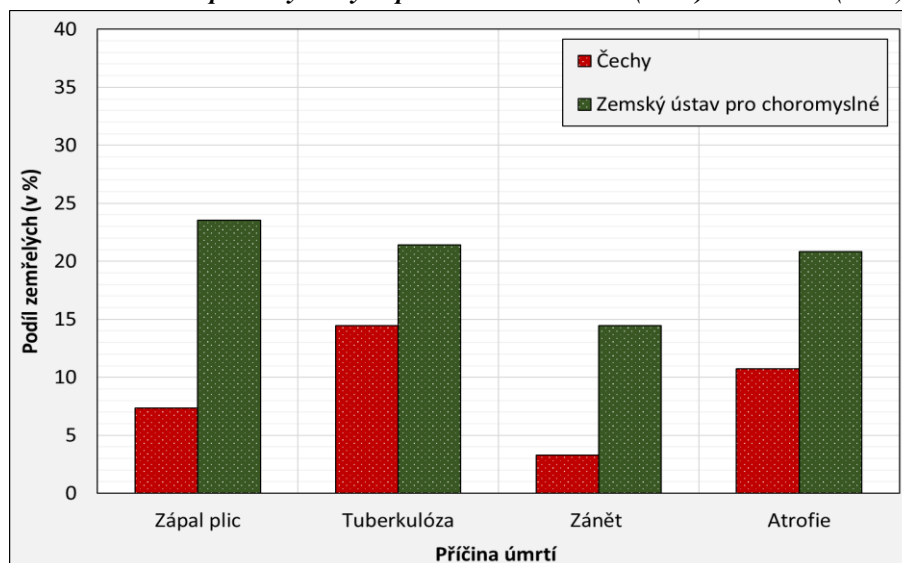
Stejně tak jako v předchozích podkapitolách, i v následujících analýzách budou zemřelí v Zemském ústavu pro choromyslné z roku 1911 srovnáváni se zemřelými v Čechách v roce 1910. Opět se předpokládá, že podíl zemřelých podle příčin úmrtí v roce 1910 byl téměř identický s rokem 1911, protože mezi těmito dvěma roky nenastala žádná velká epidemie, která by mezi jednotlivými roky vedla ke značné změně hodnot. Rok 1920 byl vhodný pro srovnání, neboť byla dostupná data jak za Zemský ústav pro choromyslné, tak i za celé Čechy. Níže uvedené grafy (Obr. 23, Obr. 24) zobrazují podíly zemřelých podle 4 nejčastějších příčin úmrtí v Ústavu choromyslných v porovnání s podílem zemřelých v Čechách v daném roce.

Obr. 23 – Zemřelí podle vybraných příčin úmrtí v ústavu (1911) a Čechách (1910)

Poznámky: Statistika za Čechy neumožňuje třídění zemřelých podle příčin úmrtí v rámci věkových skupin. Z tohoto důvodu nejsou v tomto grafu odečteny zemřelé děti.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 114–117 a vlastní výpočty

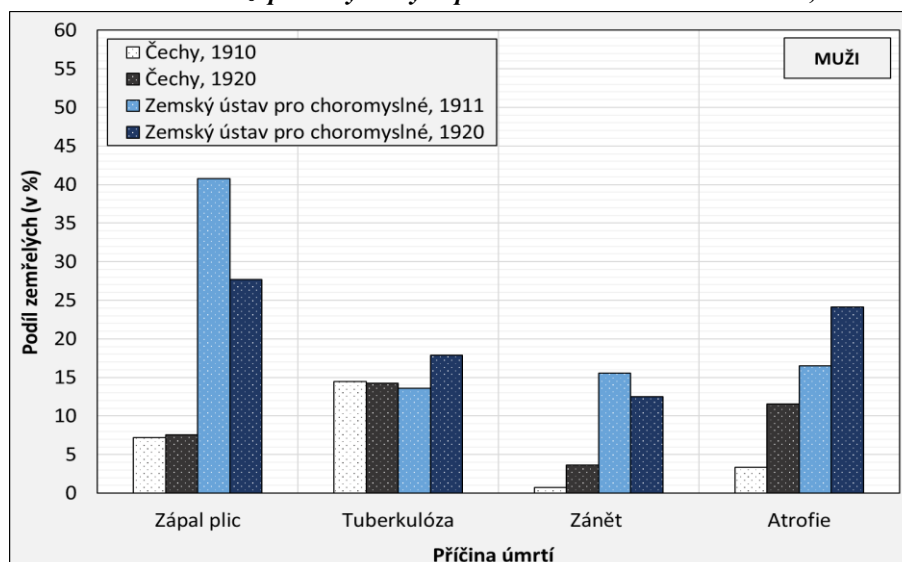
Obr. 24 – Zemřelí podle vybraných příčin úmrtí v ústavu (1920) a Čechách (1920)

Poznámky: Statistika za Čechy neumožňuje třídění zemřelých podle příčin úmrtí v rámci věkových skupin. Z tohoto důvodu nejsou v tomto grafu odečteny zemřelé děti.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. ČSÚ (2006), tabulka G03 a vlastní výpočty

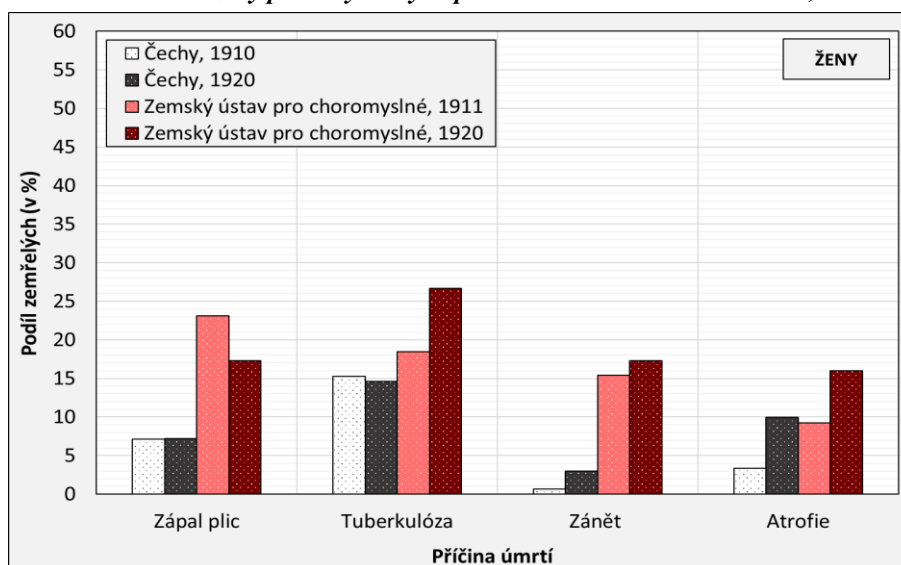
Z obou grafů je patrná nadúmrtnost osob na zápal plic, tuberkulózu, zánět a atrofii v Zemském ústavu pro choromyslné oproti Čechám. Z toho lze usuzovat, že populace zemřelých v Ústavu choromyslných je abnormální oproti populaci zemřelých v Čechách také z hlediska příčin úmrtí.

Podíly mužů a žen, které zemřeli čtyřmi nejčastějšími příčinami úmrtí (zápal plic, tuberkulóza, zánět, atrofie) v Zemském ústavu pro choromyslné v porovnání s podílem zemřelých mužů a žen v Čechách v daném roce zobrazují následující grafy (Obr. 25, Obr. 26).

Obr. 25 – Zemřelí muži podle vybraných příčin úmrtí v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920

Poznámky: Statistika za Čechy neumožňuje třídění zemřelých podle příčin úmrtí v rámci věkových skupin. Z tohoto důvodu nejsou v tomto grafu odečteny zemřelé děti.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 114–117. ČSÚ (2006), tabulka G03 a vlastní výpočty

Obr. 26 – Zemřelé ženy podle vybraných příčin úmrtí v ústavu a Čechách, 1910/11 a 1920

Poznámky: Statistika za Čechy neumožňuje třídění zemřelých podle příčin úmrtí v rámci věkových skupin. Z tohoto důvodu nejsou v tomto grafu odečteny zemřelé děti.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 114–117. ČSÚ (2006), tabulka G03 a vlastní výpočty

5.7 Struktura zemřelých podle délky hospitalizace

Mezi lety 1911–1925 zemřelo v Zemském ústavu pro choromyslné 1756 osob, u kterých byla v úmrtní matrice vyplněna délka hospitalizace. Z celkového počtu zemřelých osob v Ústavu choromyslných (tj. 3206) bylo nutné z této analýzy vyřadit 16 dětí do věku 15 let. Dalších 1434 osob muselo být z analýzy vyřazeno, protože u těchto osob nebyla v úmrtní matrice vyplněna délka hospitalizace. V následující tabulce (Tab. 18) je zobrazen podíl zemřelých osob podle délky hospitalizace v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období.

Tab. 18 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle délky hospitalizace, 1911–1925

Roky	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)
0	793	73,4	456	67,5	1249	71,1
1	119	11,0	88	13,0	207	11,8
2	50	4,6	31	4,6	81	4,6
3	25	2,3	18	2,7	43	2,4
4	16	1,5	15	2,2	31	1,8
5	9	0,8	6	0,9	15	0,9
6	10	0,9	5	0,7	15	0,9
7	8	0,7	6	0,9	14	0,8
8	6	0,6	4	0,6	10	0,6
9	7	0,6	2	0,3	9	0,5
10+	37	3,4	45	6,7	82	4,7
Celkem	1080	100,0	676	100,0	1756	100,0

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

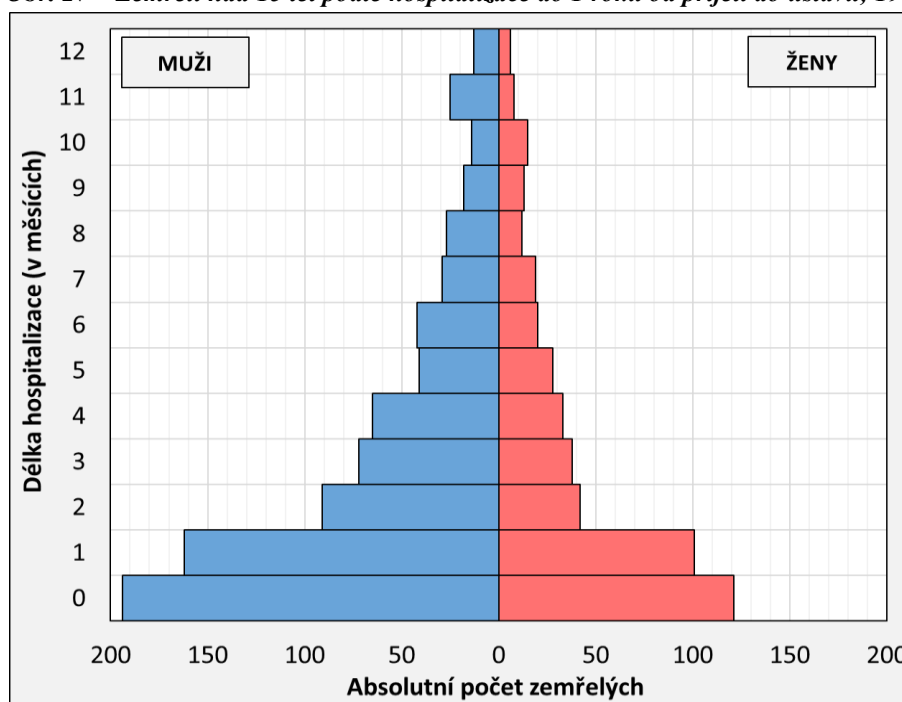
Podíl zemřelých osob v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované období klesal se zvyšující se délkou hospitalizace. Nejvíce osob zemřelo do jednoho roku od přijetí do ústavu, konkrétně 71,1 % všech osob. Tyto osoby v ústavu nestrávily ani jeden celý kalendářní rok. Podíl osob, které zemřely ve druhém roce od přijetí do Ústavu choromyslných činil 11,8 % (11 % všech mužů a 13 % všech žen). Podíl pacientů, kteří zemřeli později než v pátém roce od přijetí do ústavu, byl již pro účely statistiky zanedbatelný.

Z tabulky si lze povšimnout, že podíl osob, které zemřely v 10+ roce od přijetí do Ústavu choromyslných, činil 4,7 %. Tento podíl je vyšší, než by se očekávalo, a to kvůli nasčítání všech následujících let dohromady. Jedná se tedy o interval 10–42 let.

Vůbec nejdéle hospitalizovanou osobou byl podle úmrtní matriky František Černý, která byl přijat do ústavu 7. července roku 1882 s paranoiou. František zemřel na zánět myokardu 8. dubna roku 1925 ve věku 65 let, strávil tedy v Ústavu choromyslných více jak 42 let a 9 měsíců. Nejdéle hospitalizovanou ženou pak byla Josefa Breilová, která byla hospitalizována do ústavu 12. února roku 1882. Stejně tak jako František, i Josefa byla přijata s paranoiou. Josefa Breilová zemřela na zánět pohrudnice 14. prosince roku 1918 ve věku 82 let, pobyla tedy v Zemském ústavu pro choromyslné v Praze více jak 36 let a 10 měsíců.

Jelikož téměř tři čtvrtiny osob zemřelo do jednoho roku od přijetí do Ústavu choromyslných, je na následujícím grafu (Obr. 27) zobrazen absolutní počet zemřelých osob podle hospitalizace (v měsících) do jednoho roku od přijetí do Zemského ústavu pro choromyslné, a to opět za celé sledované patnáctileté období.

Obr. 27 – Zemřeli nad 15 let podle hospitalizace do 1 roku od přijetí do ústavu, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

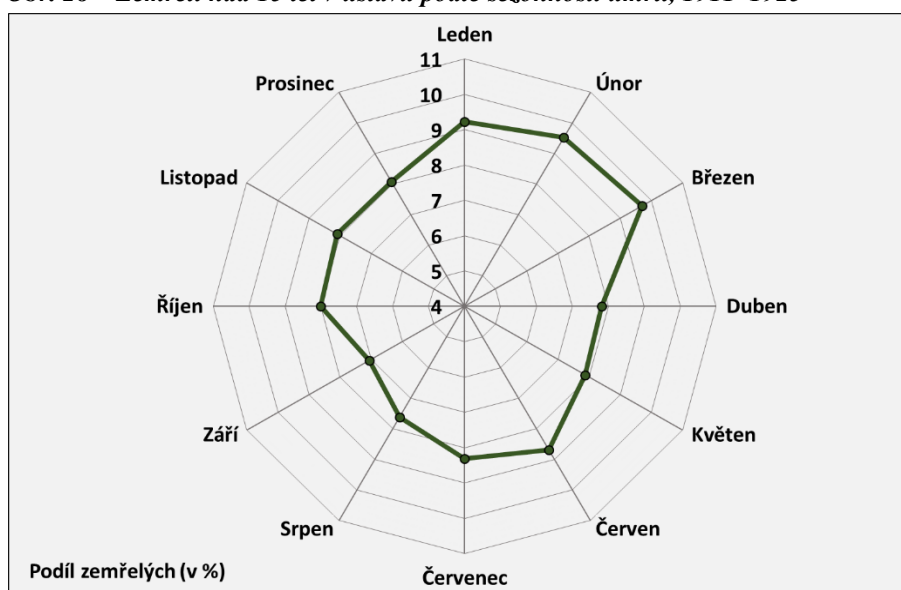
Opět je zde vidět, že absolutní počet zemřelých osob v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období klesal se zvyšující se délkou hospitalizace v měsících. Nejvíce osob zemřelo do jednoho měsíce od přijetí do Ústavu choromyslných, konkrétně pak více jak 190 mužů a 120 žen. Do jednoho týdne ze všech osob do jednoho měsíce od přijetí do ústavu

pak zemřelo nejvíce osob, a to téměř 35 %. Někteří pacienti zemřeli hned následující den po přijetí do ústavu. Lze pozorovat stejný trend jako u výše uvedené tabulky (Tab. 18).

5.8 Struktura zemřelých podle sezónnosti úmrtí

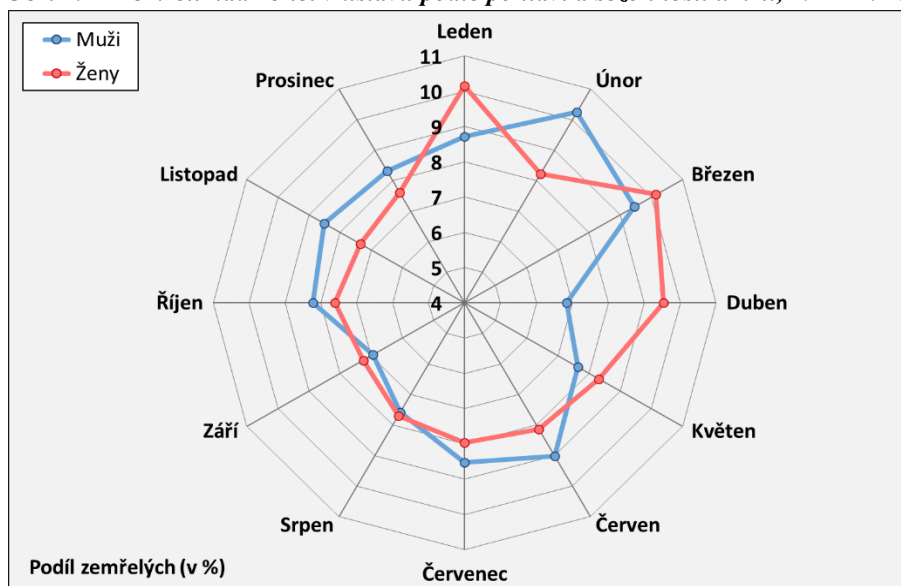
Jelikož se jedná o úmrtní matriku, tak je datum úmrtí, a tedy i měsíc úmrtí, uveden u všech zemřelých osob v letech 1911–1925 v Ústavu choromyslných (tj. u 3206 osob). Do vlastní analýzy však vstupuje celkem 3174 osob, neboť 32 záznamů se týká dětí do 15 let. Na následujícím grafu (Obr. 28) je zobrazen podíl zemřelých osob podle sezónnosti úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období. Na níže uvedeném grafu (Obr. 29) je pak zobrazen tento podíl odděleně podle pohlaví.

Obr. 28 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle sezónnosti úmrtí, 1911–1925

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Obr. 29 – Zemřelí nad 15 let v ústavu podle pohlaví a sezónnosti úmrtí, 1911–1925

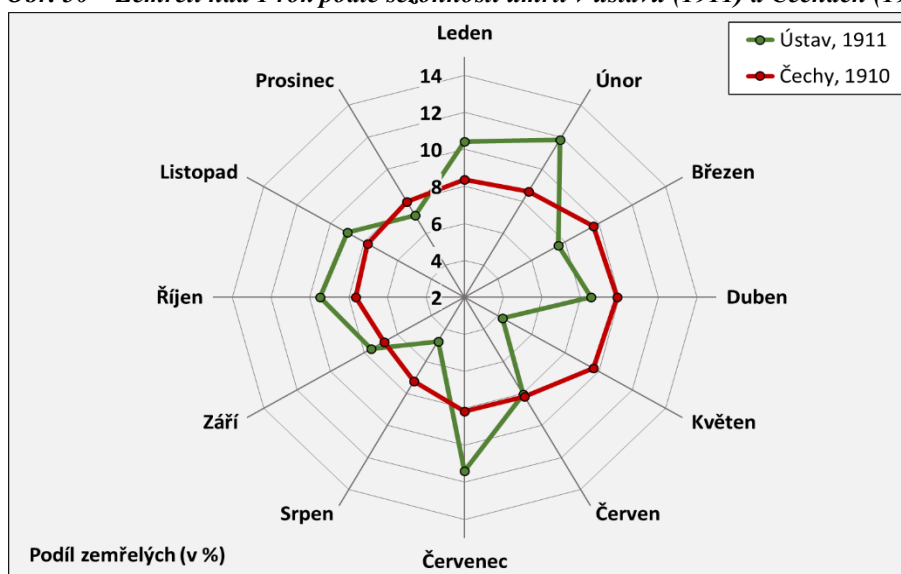

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925 a vlastní výpočty

Za celé sledované patnáctileté období je největší zastoupení zemřelých žen v lednu a březnu, s podílem přesahujícím 10 %. Naopak nejmenší zastoupení zemřelých žen připadá na září a listopad, s podílem přesahujícím 7 %. Co se týče mužů, největší zastoupení zemřelých v Ústavu choromyslných lze spatřit v únoru a březnu, tedy opět v zimních měsících a začínajícím jaru. Následuje s podílem přesahujícím 9 % měsíc červen. Nejmenší zastoupení zemřelých mužů připadá na dubem (méně než 7 %).

Aby bylo možné opět porovnat situaci před válkou a po válce, jsou na následujících dvou grafech (Obr. 30, Obr. 31) zobrazeny podíly zemřelých podle sezónnosti úmrtí v Ústavu choromyslných v porovnání s podílem zemřelých v Čechách v daném roce.

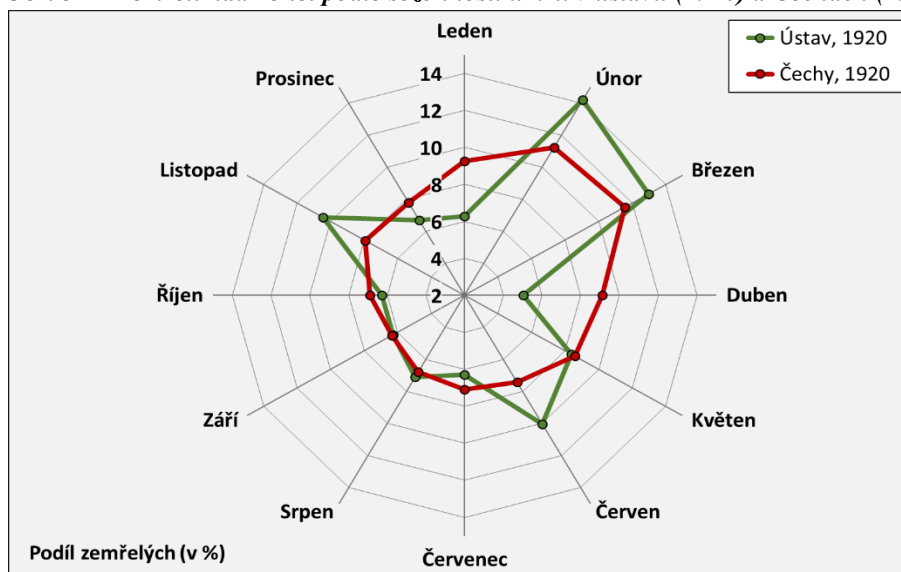
Obr. 30 – Zemřelí nad 1 rok podle sezónnosti úmrtí v ústavu (1911) a Čechách (1910)

Poznámky: Statistika za rok 1910 umožňuje třídění zemřelých podle sezónnosti úmrtí pouze za zemřelé od 1. roku života. Z tohoto důvodu nejsou v tomto grafu odečteny všechny zemřelé děti, ale pouze zemřelé děti do 1 roku.

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. Österreichische Statistik, Bd. 92/1, str. 103 a vlastní výpočty

Obr. 31 – Zemřelí nad 15 let podle sezónnosti úmrtí v ústavu (1920) a Čechách (1920)

Zdroj: AHMP, Kateřinky, matrika zemřelých 1911–1925. ČSÚ (2006), tabulka F05 a vlastní výpočty

Stejně jako v předchozích podkapitolách, i zde byli zemřelí v Zemském ústavu pro choromyslné z roku 1911 srovnáváni se zemřelými v Čechách v roce 1910. Opět se předpokládá, že podíl zemřelých podle měsíce úmrtí v roce 1910 byl téměř totožný s rokem 1911, neboť mezi těmito dvěma roky nenastala žádná velká vnější událost, která by vedla ke značné změně hodnot. Rok 1920 byl vhodný pro srovnání použít, protože byla dostupná data jak za ústav, tak i za Čechy.

Na první pohled je z obou grafů patrné souměrnější rozložení zemřelých podle měsíců v roce v Čechách oproti zemřelým v Zemském ústavu pro choromyslné. Do jisté míry to může být zapříčiněno i velikostí vzorku dat, neboť v Zemském ústavu pro choromyslné zemřelo v obou sledovaných letech méně osob než v Čechách, lze tedy předpokládat u Ústavu choromyslných větší výchylky v hodnotách mezi jednotlivými měsíci.

Roku 1910 je největší zastoupení zemřelých osob v Čechách v měsíci březnu, dubnu a květnu (cca 10 %), tedy v jarních měsících. V roce 1911 připadá největší zastoupení zemřelých osob v Ústavu choromyslných na únor a červenec, konkrétně pak s podílem okolo 12 %. Co se týče roku 1920, jak v Čechách, tak i v Zemském ústavu pro choromyslné lze pozorovat největší zastoupení zemřelých v únoru a březnu. Struktura zemřelých podle sezónnosti v Čechách víceméně odpovídá struktuře zemřelých v Ústavu choromyslných.

Kapitola 6

Závěr

Cílem této práce byla důkladná analýza struktury zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné (Kateřinkách) v letech 1911–1925 na základě dat z úmrtní matriky. Z výsledků analýz bylo také zjištěno, zda měla na strukturu zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné vliv 1. sv. válka a Španělská chřipka. Cílem bylo také zhodnotit hypotézy vyslovené v úvodu této práce. Kromě dat z úmrtní matriky bylo použito i rakouských statistik a Demografické ročenky pro komparaci zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné se zemřelými v Čechách v daných letech.

Hypotézy vyslovené v úvodu této práce byly potvrzeny. Struktura zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné (Kateřinkách) byla porovnána z hlediska pohlaví a věku, rodinného stavu, sociálního postavení, místa narození, místa bydliště, diagnóz (příčin úmrtí), délky hospitalizace a sezónnosti úmrtí, přičemž sledované patnáctileté období bylo v jednotlivých analýzách rozděleno na tři etapy, které spolu byly srovnávány.

Z výsledků analýz bylo zjištěno, že muži byli dvakrát častějšími zemřelými v ústavu než ženy. Nejvyšší podíl na zemřelých v ústavu představovaly ženaté osoby ve věku 40–59 let. Naopak nejmenší zastoupení na úmrtí v ústavu představovala dětská složka (děti do věku 15 let), která byla z následujících podkapitol vyřazena, neboť by byly výsledky analýz do jisté míry zkresleny. V porovnání s Čechami byla v Zemském ústavu pro choromyslné zřetelná nadúmrtnost lidí v mladších věkových kategoriích. Lze se domnívat, že osoby s pravděpodobnými psychickými problémy se dožívaly nižšího věku. Dále výsledky analýz ukázaly, že průměrný počet osob, které zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné za rok, výrazně narostl v období 1. sv. války. Mohli za to hospitalizovaní vojáci během války a také váleční zajatci nebo lidé, kteří prodělali trauma spojené s válkou. Hypotéza o vlivu 1. sv. války na strukturu zemřelých v ústavu byla potvrzena.

V podkapitole „Struktura zemřelých podle sociálního postavení“ se došlo k následujícím závěrům. Největší zastoupení na struktuře zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné představovali dělníci a tovární dělníci. Muži, kteří pracovali jako dělníci, vojáci a stráž, dále pak pracující ve státní a jiné veřejné správě, průmyslu a dopravě, měli největší zastoupení na zemřelých v ústavu. Ženy pak dominovaly jako služky a komorné. Lze se domnívat, že osoby z vybraných profesních/sociálních skupin měly více předpoklady k psychickým problémům. Zde byl potvrzen předpoklad vyššího podílu zemřelých osob v ústavu z nižších sociálních sfér ve společnosti, tedy osob pracujících jako dělníci.

Co se týká podkapitol „Struktura zemřelých podle místa narození“ a „Struktura zemřelých podle místa bydliště“, nejčastějším místem narození a současně nejčastějším místem bydliště byla Praha, která výrazně dominovala v porovnání s ostatními okresy. Druhým nejčastějším okresem bydliště osob, které zemřely v Zemském ústavu pro choromyslné, bylo Ústí nad Labem.

Hypotéza o vlivu Španělské chřipky na strukturu zemřelých v ústavu nebyla také vyvrácena. Nejčastější příčinou úmrtí v Zemském ústavu pro choromyslné za celé sledované patnáctileté období byl zápal plic a tuberkulóza, přičemž po 1. sv. válce, tedy v době vypuknutí Španělské chřipky, došlo k prudkému nárůstu zemřelých osob v ústavu na zápal plic. Lidé při chřipce nejčastěji umírali v důsledku komplikací právě na zápal plic. Je tedy velmi pravděpodobné, že i chřipková pandemie měla do jisté míry vliv na strukturu zemřelých v ústavu.

Dále bylo zjištěno, že podíl zemřelých osob v Zemském ústavu pro choromyslné v celém svém sledovaném období klesal se zvyšující se délkou hospitalizace. Téměř tři čtvrtiny všech osob zemřely do jednoho roku od přijetí do ústavu. Nejčastěji pak osoby v ústavu zemřely v zimních měsících a počínajícím jaru.

Přínos této práce lze spatřit v detailní analýze struktury zemřelých v Zemském ústavu pro choromyslné v letech 1911–1925. Tato práce by mohla posloužit k porovnání struktury zemřelých Zemského ústavu pro choromyslné v Praze se strukturou zemřelých jiného Ústavu choromyslných (např. ústavu choromyslných v Kosmonosech, Dobřanech, Horních Beřkovicích či Bohnicích) ve stejném časovém období.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

- Archiv hlavního města Prahy, Sběrka matrik, Zemský ústav pro choromyslné (Kateřinky), *matrika zemřelých 1911–1925*, Signatura: CHORK Z1. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=3105DBED1B134AE48B1F22ADF982D533&scan=1#scan1>
- ČSÚ, 2006. *Demografické ročenky (pramenná díla) 1929–1919* [online]. [cit. 27. února 2021]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie_1929_1919
- Österreichische Statistik, 1912. *Bewegung der Bevölkerung der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1910, Bd. 92/1*. Wien, 1912. Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ors&datum=0092&pos=9>
- Österreichische Statistik, 1913. *Bewegung der Bevölkerung der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1911, Neue Folge, Bd. 8/1*. Wien, 1913. Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ost&datum=0008&pos=5&size=45>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BORKOVSKÝ, I., JANÁČEK, J., ČERNÝ, A., 1964. *Dějiny Prahy*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, 824 s.
- CYHELSKÝ, L., 1981. *Úvod do teorie statistiky*. 2. upravené vydání. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1981, 347 s. Signatura: PK-0090.522.
- EFFENBERGROVÁ, V., JEŽKOVÁ, I., 2004. *Návštěvní kniha: Příběh Psychiatrické kliniky v Praze s portréty slavných postav*. Praha: Gasset, Modrý Mauricius. 2004, 72 s.
- FIALOVÁ, L., HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., MUSIL, J., STLOUKAL, M., 1998. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. doplněné vydání. Praha: Mladá fronta, Patriae. 1998, 398 s. ISBN 80-204-0720-0.
- FICTUMOVÁ, R., 2007. *Duševně nemocní lidé a jejich postavení ve společnosti (od starověku po současnost)*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta, Katedra psychosociálních věd a etiky, Praha. Vedoucí práce: MUDR. Jiřina Ondrušová.
- FRABŠA, F. S., HEVEROCH, A., 1926. *Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách*. Praha: Zemský správní výbor v Čechách. 1926, 222 s. Signatura: K 25287, MB 206.
- HLAVÁČKOVÁ, L., 2004. *K otázce vztahu české a německé psychiatrické kliniky pražských lékařských fakult do roku 1918*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum. 2004, s. 108–110.
- HLAVÁČKOVÁ, L., 2019. Počátky neurologie na pražských lékařských fakultách a založení neurologických klinik. In: ZILYNSKÁ, B. (ed.) *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 2019: HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS*. Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, s. 11–42.
- CHALOUPKOVÁ, P., 2008. *Správa a fungování Zemského ústavu pro choromyslné v Praze v letech 1791–1886*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Praha. Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Ebelová CSc.
- CHALOUPKOVÁ, P., 2010. Zemský ústav pro choromyslné v Praze v letech 1791–1886. In: DRAŠAROVÁ, E. (ed.) *PAGINAE HISTORIAE: Sborník Národního archivu*. Praha: Národní archiv, sv. 18, s. 67–100. ISBN 978-80-86712-83-3.

- KRAMOLIŠOVÁ, K., 2010. *Duševní choroba v počátcích institucionalizace psychiatrie v Čechách na přelomu 19. a 20. století*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra Obecné Antropologie, Praha. Vedoucí práce: Dr. Phil. Pavel Himl
- New York City: Esri. *Soudní okresy 1921* [online]. In: ArcGIS Hub, 2015 [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: <https://hub.arcgis.com/datasets/cuni::soudn%C3%AD-okresy-1921/geoservice?geometry=8.681%2C48.561%2C22.557%2C51.042>
- NOSKOVÁ, K., 2020. *Vývoj ústavní psychiatrické péče v českých zemích na přelomu 19. a 20. století*. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra historických věd, Plzeň. Vedoucí práce: PhDr. Roman Kodet, PhD.
- ŘEZANKOVÁ, H., LÖSTER, T., 2013. *Základy statistiky*. Praha: Oeconomica. 2013, 95 s. ISBN 978-80-245-1957-9.
- SALFELLNER, H., 2017. *Pandemie španělské chřipky 1918/19 se zvláštním zřetelem na České země a středoevropské poměry*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Dějiny lékařství. Praha. Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Hlaváčková, CSc.
- SPINNEY, L., 2017. *Bledý jezdec: Španělská chřipka roku 1918 a jak změnila svět*. Přeložil Filip Samec. Praha: Omega. 2017, 420 s. ISBN 978-80-7390-687-0.
- STURM, H., 1995. *Ortslexikon der böhmischen Länder 1910–1965*. 2. přepracované vydání. München: R. Oldenbourg Verlag. 1995, 942 s. ISBN 3-486-51762-7.
- Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i. *Orientační plán Prahy a obcí sousedních, 1909–1914* [online]. In: Virtuální mapová sbírka [cit. 28. února 2021]. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/22513>
- Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i. *Mapy, Vladimír Agafonkin a přispěvatelé OpenStreetMap, 2020–2021* [online]. In: Virtuální mapová sbírka [cit. 28. února 2021]. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/?view=50.072156065055744,14.424662590026854,17&year=1200,2000&scale=100,7500000>

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Bývalý klášter sv. Kateřiny

Zdroj: Frabša a Heveroch, 1926, str. 103

Příloha 2 – Nový dům, česká a německá psychiatrická klinika

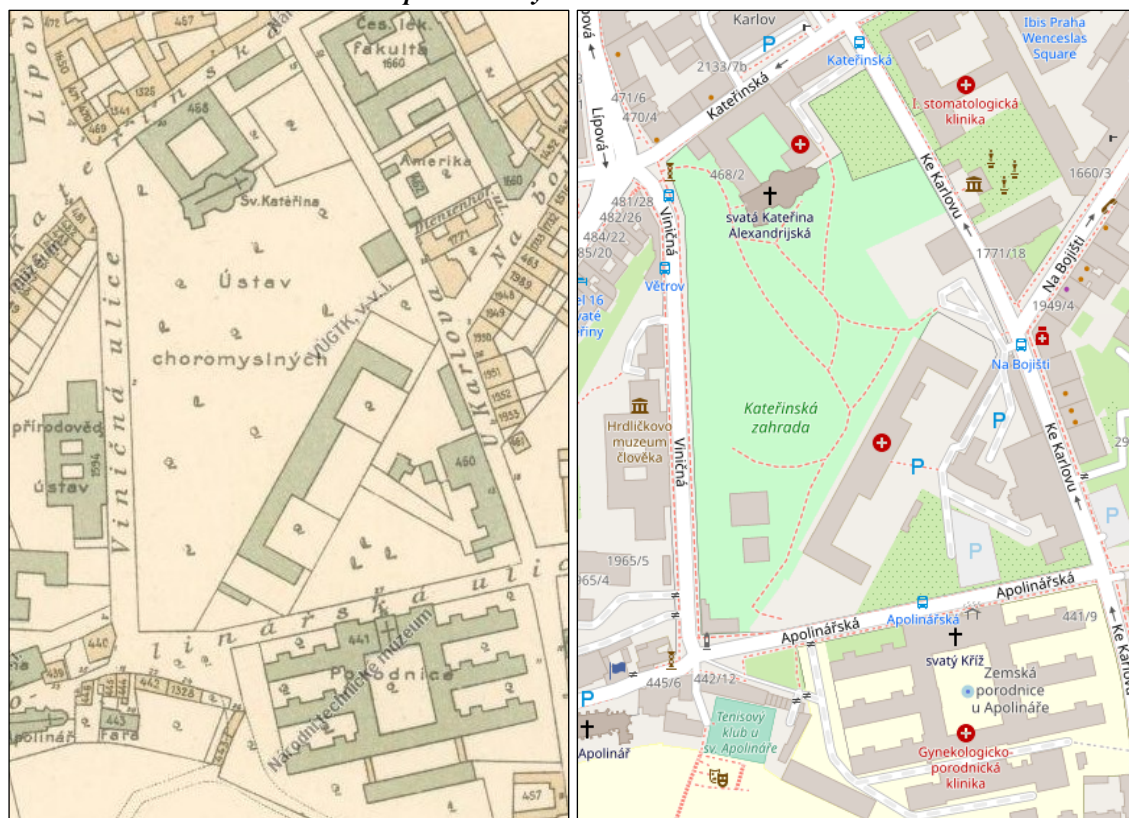
Zdroj: Frabša a Heveroch, 1926, str. 105

Příloha 3 – Pracující nemocní

Zdroj: Frabša a Heveroch, 1926, str. 107

Příloha 4 – Areál Zemského ústavu pro choromyslné v roce 1909–1914 a dnes

Zdroj: Zdíby, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i., 1909–1914 a 2020–2021 a vlastní úprava